

Головний редактор:
Тамара Вилегжаніна

Редакційна колегія:
Л. Бейліс, заст. головного редактора,
канд. іст. наук; В. Бабич, канд. іст. наук;
С. Басенко; Ю. Ворона (секретар);
В. Загуменна, канд. пед. наук; С. Зворський,
канд. іст. наук; Л. Нікіфоренко, В. Пашкова,
д-р пед. наук; Л. Петрова, д-р пед. наук;
Н. Розколупа; З. Савіна; В. Скарь, канд.
пед. наук; М. Слободяник, д-р іст. наук,
чл.-кор. Міжнародної академії інформати-
зації; І. Цуріна; І. Шевченко, канд. пед.
наук

Редактори: Світлана Макогон
Наталія Маслова-Зоріна

Художник: Роман Чудновський

Верстка: Вікторія Пасічна

Дизайн обкладинки:
Роман Чудновський

Випусковий редактор: Світлана Басенко

Журнал заснований
Національною парламентською
бібліотекою України

Реєстраційний № KB 3254

Посилання на видання обов'язкові.
Редакція залишає за собою право літера-
турного редагування і скорочення статей.
Редакція може опублікувати матеріали, не
поділяючи точки зору автора

Рукописи не рецензуються і
не повертаються

Адреса редакції:
01001, м. Київ-1, вул. Грушевського, 1
Тел.: (044) 278-84-21
Факс: (044) 278-85-12
E-mail: planeta@nplu.org

© Національна парламентська
бібліотека України, 2013

Свідцтво про внесення суб'єкта видавни-
чої справи до Державного реєстру видав-
ців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції
ДК № 2 866 від 31.05.07

Підписано до друку 22.05.2013.
Формат 60х84/8. Папір офсет.
Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 12,4.
Наклад 1515 прим. Зам. 50

Віддруковано в
Національній парламентській
бібліотеці України

Зміст

Колонка головного редактора

- 4 **Вилегжаніна Т.** Національний електронний ресурс
«Шевченкіана»: створимо разом

До 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка

- 6 **Бакуменко О.** Масштабна шевченкіана

Бібліотечна справа в Україні

- 8 **Мастіпан О.** Стан охоплення бібліотечним обслуговуванням
сільського населення України (Попередні висновки за результатами
дослідження)
- 12 **Григаш Л.** В зоні уваги – сільська бібліотека

Зарубіжний досвід

- 16 **Ковальчук С.** Нормативне забезпечення діяльності публічних
бібліотек зарубіжних країн

Історія бібліотечної справи

- 21 **Новальська Т., Тимошенко І.** Кафедра бібліотекознавства
Київського національного університету культури і мистецтв
в іменах (1968–2003)

Документні скарби бібліотек

- 25 **Лосієвський І.** Унікальні пам'ятки у фондах ХДНБ ім. В. Г. Короленка

Інформаційні технології

- 26 **Чумак В.** Бібліотеки – мости до електронного урядування

Конференції. Семінари. Читання

- 27 **Бейліс Л.** VII Всеукраїнська науково-практична конференція
«Бібліотека і книга в контексті часу»
- 29 **Рекомендації** конференції

Рецензуємо

- 30 **Швецова-Водка Г.** Монографія з історії науки про документ

Події. Факти

- 32 **Спілка** письменників України визначилася з переможцями
Книжкового рейтингу
- 32 **Експерти** «ЛітАкценту року–2012» оголосили результати
книжкового рейтингу
- 33 **Більше** половини українців не читають книг
- 33 **Бібліотеки** електронних ресурсів у США і Німеччині

Книжкова полиця

- 33 **27** регіонів України

Ювілеї та ювіляри

- 34 **Вибір** на все життя (про В. Кононенко)
- 35 **Книгознавець** Галина Ковальчук
- 37 **Сенс** життя – бібліотека (про Г. Сороку)
- 38 **Вітання** Н. Семілет

Офіційні документи

- 38 **Розпорядження** КМ України «Про схвалення Концепції Державної
цільової національно-культурної програми популяризації вітчизняної
видавничої продукції та читання на 2014–2018 роки»
- 38 **Концепція** Державної цільової національно-культурної програми
популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання
на 2014–2018 роки

Пам'яті колег

- 41 **Світлій** пам'яті професора В. Дерлеменка
- 42 **Світлій** пам'яті Лілії Олександрівни Зінченко

Т. Вилегжаніна,
генеральний директор
Національної парламентської бібліотеки України,
заслужений працівник культури України,
віце-президент Української бібліотечної асоціації

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ РЕСУРС «ШЕВЧЕНКІАНА»: СТВОРИМО РАЗОМ

УКАЗОМ Президента України № 257/2012 від 11 квітня 2012 р. 2014 рік оголошено в Україні Роком Тараса Шевченка. Цим Указом визначено заходи з підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Великого Кобзаря.

На засіданні Громадської гуманітарної ради, яке відбулося 6 березня 2013 р. у м. Каневі, в Музеї Тараса Шевченка, В. Янукович наголосив, що «фундаментальним принципом у відзначенні 200-річчя Кобзаря має бути консолідація суспільства навколо вшанування постаті національного генія» (<http://www.oda.sk.ua>). Президент звернувся з листами до керівництва ООН та ЮНЕСКО з проханням оголосити 2014 рік Міжнародним роком Тараса Шевченка.

Міністр культури України Л. Новохатько у своєму виступі на X Конференції міністрів культури країн – членів Ради Європи (15–16 квітня 2013 р., м. Москва), в якій узяли участь представники 48 країн та міжнародних організацій, у т. ч. 24 міністра культури, наголосив на важливості об'єднання зусиль щодо організації святкування ювілеїв видатних діячів національних культур. Він зазначив, що ювілей Т. Г. Шевченка – це визначна подія не лише для України, адже про масштаб постаті митця свідчить те, що пам'ятники Т. Шевченку встановлено в понад 100 країнах світу, а його ім'я тісно пов'язане з історією та культурою Росії, Казахстану, Польщі, Литви.

В інтерв'ю газети «Урядовий кур'єр» (№ 80 від 27 квітня 2013 р.) Л. Новохатько висловив думку, що «на головне місце слід поставити такий загальнонаціональний проєкт, як відзначення 200-річчя від дня народження геніального сина українського народу Тараса Шевченка. Велична постать Кобзаря, його багатогранна спадщина – наше загальнонаціональне надбання, здатне гідно представити Україну та її культуру у світі, бути потужним чинником консолідації українського суспільства».

Міжнародна спільнота широко відзначатиме ювілей видатного українського поета, прозаїка, драматурга, художника, політичного та суспільного діяча.

На здійснення цієї масштабної роботи працівників культури нашої країни спрямовує Наказ Міністерства культури України від 05.04.2013 № 276 «Про заходи з підготовки та відзначення 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка»

(див. сайт Міністерства культури України: www.mincult.gov.ua). Цим наказом, зокрема, передбачено розроблення проєкту Національного електронного ресурсу «Шевченкіана».

Тарас Шевченко залишив по собі величезну спадщину: його твори перекладалися 147 мовами світу, на 240 Шевченкових поезій написано більш ніж 500 музичних творів, у світі зведено понад 450 пам'ятників Кобзареві.

Творчість геніального українця відома в усьому світі, вивчається науковцями та школярами, вона стала джерелом натхнення для багатьох митців. Музеї, бібліотеки, архіви мають у своїх фондах значну кількість рідкісних і цінних документів – як творів самого Т. Шевченка, так і присвячених йому. На сьогодні в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України зберігається майже вся унікальна рукописна спадщина Кобзаря.

Колекція Національного музею Тараса Шевченка складається з оригіналів малярських робіт митця; документів про його життя та творчість; рукописних творів, поезій, першодруків з автографами Кобзаря, майже всіх видань творів поета й літератури про нього, починаючи з прижиттєвих і закінчуючи сучасними та зарубіжними виданнями; рідкісних фотографій поета та його товаришів.

У самісінькому центрі столиці України, всього за кілька десятків метрів від майдану Незалежності, розміщується Літературно-меморіальний будинок-музей Тараса Шевченка, експонати якого відтворюють атмосферу 1846–1847 рр., коли Тарас Григорович жив у Києві до арешту за участь у Кирило-Мефодіївському товаристві.

Нинішня експозиція в повному обсязі розкриває тему перебування Т. Шевченка в Києві під час трьох його приїздів на батьківщину, насамперед його проживання в будинку в 1846 р. Крім особистих речей поета, в музеї зберігаються факсиміле рукопису відомих балад «Русалка» та «Лілея», написаних у цьому ж домі в Козиноболотному провулку (нині – провулок Т. Г. Шевченка, 8-а) влітку того ж 1846 р., а також факсиміле збірки «Три літа».

У 1992 р. Національна парламентська бібліотека України розпочала довготривалий проект зі створення українського бібліографічного репертуару «Друкований зведений каталог україномовної книги державних бібліотек та музеїв України, 1798–1923» (побачило світ 5 випусків), в якому представлено інформацію про більше ніж 7 тис. україномовних книг, виданих з моменту впровадження громадянського друку до початку державної реєстрації видань із зазначенням місця їхнього зберігання. Цей доробок, безумовно, може бути використаний при створенні електронного ресурсу «Шевченкіана».

Багато інституцій вивчають і зберігають творчу спадщину Т. Шевченка, документи про його життя, створюють власні електронні колекції, і результат цієї роботи висвітлюється в наукових, науково-популярних виданнях тощо. Однак доступ до великого масиву цінної інформації, що зберігається в музеях, бібліотеках, архівах, досить обмежений. На це впливає і час роботи закладів, і їх місцезнаходження, і фізичний стан самих раритетів.

Інформаційно-комунікаційні технології у своєму стрімкому розвитку надають нові можливості для об'єднання ресурсів, розпорошених по вищезазначених установах, насамперед у закладах культури, котрі перебувають у сфері впливу Міністерства культури України. Переведення в цифровий формат друкованих видань, експонатів музеїв, архівних документів є одним з можливих варіантів їх збереження та забезпечення необмеженого у часі вільного доступу до них через Інтернет.

Створення Національного електронного ресурсу «Шевченкіана», частиною якого буде електронна бібліотека «Твій Шевченко» (назва на даний момент є умовною), дасть змогу зібрати в єдине ціле цінну інформацію про Великого Кобзаря. Орієнтована на широкі кола користувачів, електронна бібліотека вирішуватиме триєдине завдання – просвітницьке, наукове, довідкове.

Ця комплексна інформаційна система має бути спрямована на досягнення таких цілей:

- надання світовій науковій спільноті і всім зацікавленим особам вільного доступу до спадщини Кобзаря, котра розпорошена по музеях, архівах, бібліотеках, з єдиної точки доступу; забезпечення рівної можливості безкоштовного доступу користувачів до творчості митця;

- збереження творчого доробку Т. Г. Шевченка і акумулювання результатів наукових досліджень шевченкознавців;

- створення багатофункціонального цифрового середовища для активної плідної роботи фахівців, які вивчають життя та творчість Шевченка;

- підвищення ефективності наукових досліджень за рахунок використання сучасних технологій та зменшення обсягу рутинних робіт;

- забезпечення більш ефективного використання документів, розкриття фондів бібліотек, музеїв, архівів, де зберігаються твори Шевченка та документи про нього;

- популяризація творів Шевченка і розширення міжнародних культурних зв'язків.

Таким чином, мережева багатофункціональна система акумулюватиме створені різноманітними закладами електронні документи різних видів – текстові, графічні, аудіо-, відео- та інші – з єдиним користувацьким інтерфейсом доступу до всіх колекцій, що входять до електронної бібліотеки «Твій Шевченко», з однієї точки доступу. Багатоаспектному пошуку інформації сприятимуть єдина технологія надійного накопичення, збереження й використання електронних документів, а також система метаданих, створена за прийнятою методикою.

На думку розробників проекту Концепції електронної бібліотеки «Твій Шевченко» (Національний музей Тараса Шевченка та Національна парламентська бібліотека України), фонд ресурсу може складатися з таких колекцій:

1. Документи про життя і творчість Т. Г. Шевченка.

2. Твори Т. Г. Шевченка.

3. Місця, пов'язані з життям і діяльністю Т. Г. Шевченка.

4. Установи, пов'язані з Т. Г. Шевченком.

5. Події, пов'язані з Т. Г. Шевченком.

6. Особи, пов'язані з Т. Г. Шевченком.

7. Увічнення пам'яті Т. Г. Шевченка.

8. Т. Г. Шевченко та окремі види мистецтва.

Проте такий соціально значущий проект можна створити лише у співпраці на основі врахування взаємних інтересів, прагнучи до об'єднання зусиль у формуванні інтегрованого інформаційного ресурсу з єдиною точкою доступу та визнаючи якісні переваги, що відкриваються для кожної зі сторін – учасниць проекту.

До участі в проекті залучаються бібліотеки, музеї, інші заклади культури, а також автори, які можуть надавати інформаційні ресурси відповідно до профілю комплектування з дотриманням законодавства України щодо авторського права та суміжних прав.

Тому ми звертаємося до всіх небайдужих, ініціативних, креативних, професійних працівників культури за підтримкою, порадами і надією щодо співпраці у створенні Національного електронного ресурсу «Шевченкіана», зокрема електронної бібліотеки «Твій Шевченко».

О. Бакуменко, письменник, провідний бібліограф
Національної парламентської бібліотеки України

МАСШТАБНА ШЕВЧЕНКІАНА

5 березня 2013 р. у Національній парламентській бібліотеці України (НПБУ) відбулася презентація перших двох томів масштабного науково-довідкового проекту Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, приуроченого до 200-річного ювілею Великого Кобзаря – «Шевченківської енциклопедії» в шести томах. Презентацію проведено спільно з Інститутом літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України в рамках Шевченкознавчих студій, започаткованих у бібліотеці в 2010 р. Під час дев'ятого за ліком засідання студій широкій громадськості представили перші два томи енциклопедії.

Унікальне видання було підготовлено за державним замовленням на випуск видавничої продукції НАН України та побачило світ на замовлення Державного комітету телебачення і радіомовлення України за програмою «Українська книга–2012». Керівник проекту – В. Смілянська, автор передмови – академік НАН України І. Дзюба. До складу редакційної колегії видання ввійшли провідні вчені-літературознавці: М. Жулинський (голова), М. Бондар, О. Боронь (відповідальний секретар), С. Гальченко, П. Гриценко, І. Дзюба, Р. Пилипчук, Г. Скрипник, В. Смілянська (заступник голови), Д. Стус, Н. Чамата.

Творці «Шевченківської енциклопедії» всебічно представили геніальну постать Тараса Шевченка – поета і художника, висвітлити його визначальну роль у суспільному житті українського народу – як у культурному контексті тієї доби, так і у сфері духовних надбань спадкоємців.

Перший том енциклопедії містить 1 142 статті, другий – 1 081 статтю, де можна знайти основні відомості про життя, творчість і особистість Т. Шевченка. У виданні розповідається про епоху та оточення українського Пророка, про його місце в національній та світовій культурі, підсумовується понад півтора-столітній досвід вивчення всіх аспектів шевченкіани в українському та зарубіжному шевченкознавстві. Об'єктом опрацювання в енциклопедії є вся літературна, мистецька й епістолярна спадщина Т. Шевченка, дотичні до його особи документи та мемуари, атрибути вшанування пам'яті геніального поета.

Видання поділено на тематичні розділи, в яких розкрито такі теми: біографія (загальні тематичні статті, оточення Шевченка, місця перебування); творчість (літературні, малярські твори, статті, історичні, міфологічні, біблійні, агіографічні, літературні

персонажі в творчості Шевченка); народна творчість і Шевченко; українська література і Шевченко; Шевченко і національні літератури – українська, російська, слов'янські, світова; Шевченко і мистецтво (образотворче мистецтво, музика, театр, кіно); вшанування та увічнення пам'яті Шевченка; шевченкознавство.

Автори й укладачі «Шевченківської енциклопедії» проаналізували багаторічний розвиток шевченкознавства й відтворили сучасний його стан, подали відомості про переважну більшість причетних до постаті Шевченка осіб, дали орієнтир широким колам шанувальників геніального поета для заглиблення в його творчість і світогляд.

Власне, про це докладно йшлося у виступах директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, академіка М. Жулинського; завідувача відділу шевченкознавства Інституту літератури, керівника презентованого проекту В. Смілянської, яка зазначила, що не лише редакційну підготовку, а й виготовлення оригінал-макету книжок здійснювали працівники відділу; поета, Героя України І. Драча.

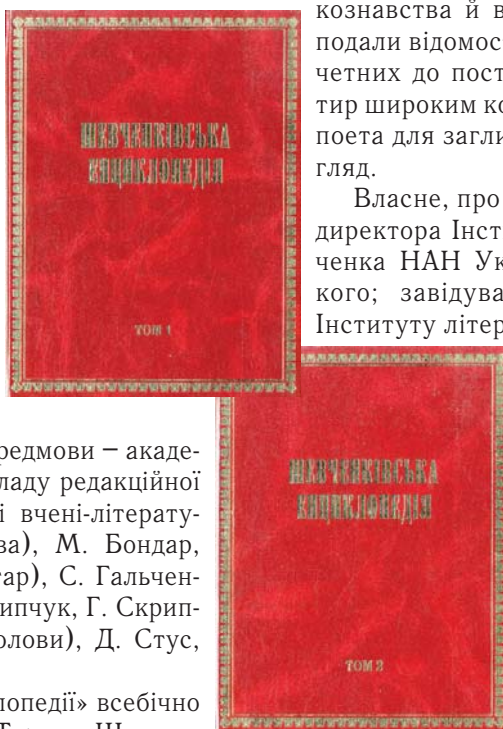
Голова Українського фонду культури, Герой України, поет, академік НАН України Б. Олійник порушив питання про видання «Шевченківської енциклопедії» більшим накладом, ніж перші два томи, що вийшли тиражем по п'ять тисяч примірників кожний.

У виступі почесного президента Національного університету «Києво-Могилянська академія», відомого літературознавця, Героя України В. Брюховецького пролунала сокровенна фраза, що могутній голос Шевченка навіки врятував українську націю.

Президент Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів О. Афонін відзначив нове видання «Шевченківської енциклопедії» як знаковий подію для всієї України.

Представниця української громади з Санкт-Петербурга Т. Лебединська розповіла про ініціативи української діаспори у місті на Неві з вшанування пам'яті Великого Кобзаря.

Після вітального слова генерального директора НПБУ Т. Вилегжаніної перший заступник міністра культури України Т. Кохан звернувся до численних учасників та організаторів презентації з привітанням від міністра культури України Л. Новохатка. У ньому, зокрема, зазначалося: «Напередодні

200-літнього ювілею Великого Кобзаря – всесвітньо відомого українського поета, письменника, художника, громадського діяча Тараса Григоровича Шевченка – видання енциклопедії є надзвичайно актуальним, вагомим, масштабним проектом». Т. Кохан також висловив щиру вдячність усім, хто долучився до реалізації цієї культурно-мистецької акції, та побажав учасникам презентації нових творчих здобутків у їхній подвижницькій праці.

Голова редакційної ради «Шевченківської енциклопедії», академік М. Жулинський розповів про те, як створювалась енциклопедія. Загалом передбачено випуск шести томів енциклопедії, що міститимуть понад 6 500 статей про життя, творчість, особистість Т. Шевченка.

Під час підготовки видавничої серії науковці Інституту літератури активно співпрацювали з Національним музеєм Тараса Шевченка та багатьма іншими академічними інституціями не лише України, а й Європи, Російської Федерації, США та Канади. Перші два томи вийшли невеликим для України накладом по п'ять тисяч примірників кожний. Наразі практично завершено підготовку до друку ще двох томів – третього та четвертого. На досягнутому співробітники Інституту літератури не зупиняються. На сьогодні майже повністю розроблений та наповнюється сайт електронної версії енциклопедії (<http://www.shevchcycl.kiev.ua>).

М. Жулинський докладно зупинився на проблемах і труднощах, що виникали й виникають під час роботи над енциклопедією. Найбільші з них були пов'язані з тривалістю проекту. Його починали реалізовувати одні шевченкознавці, а завершують інші. На жаль, багатьох авторитетних літературознавців, які працювали над енциклопедією, вже немає серед живих, зокрема В. Шубравського, В. Бородіна, М. Павлюка та ін. Тому довелося залучати молодь – нове покоління шевченкознавців.

Та найскладнішим був процес підготовки статей, присвячених малярській спадщині Т. Шевченка. А це величезний масив творів: відомо понад 800 праць різних жанрів – від невеликих малюнків та автопортретів до повноцінних полотен. На думку академіка, до сьогодні Т. Шевченко залишається недооціненим як художник, хоча й у малярстві – це постать європейського рівня. Тому науковці намагалися дати в енциклопедії фундаментальні дослідження не лише особливостей його літературної творчості, а й малярської спадщини.

Як наголосив М. Жулинський, «від «Шевченківської енциклопедії» ми очікуємо чималий суспільний резонанс. Віримо, що ця видавнича серія буде потрібна й цікава не тільки науковцям, викладачам, студентам, учителям та учням, а й кожному, хто має бодай найменший сентимент до Тараса Шевченка та взагалі до України... Шевченко – це не тільки національне, це – планетарне явище».

До кінця нинішнього року Інститут літератури запланував здати до друку ще три томи енциклопедії.

А загалом упродовж 2013 р. планує завершити роботу над останнім, шостим, томом, щоб видрукувати його на початку наступного, ювілейного для Шевченка, року. Також науковці Інституту літератури паралельно з енциклопедією завершують роботу над повним академічним 12-томним зібранням творів Т. Шевченка.

Проте, говорячи про Кобзаря, зазначив М. Жулинський, науковців насамперед тривожить доля його рукописів, власне, як і рукописів інших класиків української літератури. На сьогодні в Інституті літератури зберігається майже вся рукописна спадщина Т. Шевченка. А загалом унікальний фонд рукописів інституту становить понад 100 тис. одиниць. На жаль, і сьогодні немає належних умов для їх якісного зберігання, хоча питання про створення сучасного архівосховища порушується на урядовому рівні ще з 1991 р.

Нині для зберігання рукописів Інститут літератури орендує приміщення в Центральному державному архіві громадських об'єднань України, але літературознавцям запропонували звільнити приміщення, оскільки вже й господарям архіву не вистачає місця.

Також М. Жулинський зазначив: «Ми мріємо створити нормальні умови для роботи читачів із унікальними документами. Я вже мовчу про потребу реставрації архівних одиниць. Усе упирається в брак грошей. Скажу так: за ті кошти, що дав Тарас Шевченко в державну скарбницю перевиданнями своїх книжок, можна було б побудувати десять таких архівосховищ. Тому наша найбільша мрія – будівництво спеціального архіву-сховища для збереження рукописів класиків української літератури.

Нині є урядове доручення виділити кошти на проектну документацію для створення Міжнародного науково-дослідного й культурно-інформаційного центру «Шевченківський дім». У цьому «Шевченківському домі» ми плануємо створити гідне приміщення із сучасними умовами для збереження унікальних рукописних цінностей, розмістити Інститут літератури ім. Тараса Шевченка НАНУ, створити Музей української писемності... Словом, планів багато. Була б підтримка держави...».

Презентація «Шевченківської енциклопедії» в НПБУ напередодні 199-ї річниці від дня народження Великого Кобзаря стала гарним заспівом у підготовці української громади до святкування 200-річного ювілею Тараса Шевченка.

Виступає М. Жулинський

О. Мастіпан,
головний бібліотекар
Національної парламентської бібліотеки України

СТАН ОХОПЛЕННЯ БІБЛІОТЕЧНИМ ОБСЛУГОВУВАННЯМ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

(Попередні висновки за результатами дослідження)

В останні роки питання бібліотечного обслуговування сільського населення країни перебуває в полі зору органів влади, обов'язком яких є опікування та управління соціально-культурною сферою на селі, а також бібліотекарів-практиків, дослідників. Свідченням цього є, зокрема, проведені за дорученням Міністерства культури України дослідження «Сільська бібліотека на мапі України» (2007) та «Вивчення стану забезпечення сільського населення України публічними бібліотеками» (2012), під час яких вивчалися організації бібліотечного обслуговування в сільській місцевості, рівень розвитку сільських книгозбірень, їх здобутки та проблеми – з тим, щоб підготувати рекомендації та заходи щодо збереження, зміцнення та розвитку бібліотечної мережі на селі.

Результати дослідження 2007 р. дозволили побачити недоліки в організації бібліотечного обслуговування та незадовільний стан самих книгозбірень за низкою показників їх діяльності. Так, станом на 01.01.2007 р. не мали опалення майже 60% бібліотек, у 5% книгозбірень було відсутнє освітлення, капітального ремонту потребував кожний п'ятий бібліотечний заклад. Серйозною була (і залишається) проблема оновлення інформаційного ресурсу. Понад 80% фондів більшості бібліотек становили видання 1960–1980-х рр., поповнення фондів відбувалося досить мляво і, що важливо, вкрай нерівномірно та хаотично.

Зрозуміло, що за п'ять років, які минули, в сільській бібліотечній сфері відбулися певні зрушення, котрі потребували вивчення.

Об'єктом дослідження 2012 р. стали всі сільські населені пункти України та форми бібліотечного обслуговування в них. Предметом – рівень охоплення бібліотечним обслуговуванням сільського населення та стан сільських книгозбірень за низкою визначених показників. Опрацювання матеріалів вивчення ще триває, але про певні підсумки, спостереження та міркування вже можна говорити.

Результати обох здійснених досліджень доводять, що бібліотечне обслуговування краще організовано, по-перше, у традиційно сільських регіонах, де селу приділяється більше уваги, по-друге – там, де висока щільність розселення і більшість становлять великі за людністю села, і, по-третє – там, де відстані між населеними пунктами є помірними. На основі такого підходу досить чітко вирізняються два великі регіони, кожен з яких охоплює кілька областей і які можна умовно назвати «сільський» та «промисловий».

Сьогодні більшість сільського населення проживає у Західній Україні, на Поділлі, частково – на

Поліссі. Але значною щільністю розселення характеризуються лише західні області. Тож основу «сільського» регіону, з великими селами, давнім укладом сільського життя та культурними традиціями, що об'єктивно сприяє організації повноцінного бібліотечного обслуговування, становлять Закарпатська, Івано-Франківська, Тернопільська та Чернівецька області. Саме тут фіксується найвищий рівень охоплення населення бібліотеками (в середньому 80% сіл мають стаціонарне бібліотечне обслуговування), а з урахуванням нестационарних форм він сягає 85%. До такої системи організації бібліотечного обслуговування, але з трохи нижчими показниками охоплення, тяжіють Львівська, Вінницька, Київська, Черкаська і, на півдні, – Херсонська області. Однак слід зауважити, що не всюди великий рівень охоплення гарантує якість бібліотечного обслуговування.

Ядром «промислового» регіону є високоурбанізовані області Донбасу та Придніпров'я. Сільське населення тут становить у середньому 16%, щільність його проживання низька. Маленькі села (до 500 осіб) становлять 70%. Відстані між поселеннями, особливо на Луганщині, часом дуже значні. Такі об'єктивні умови стають на заваді організації повноцінного стаціонарного бібліотечного обслуговування. Середній рівень охоплення сіл бібліотеками Донецької, Луганської, Дніпропетровської, Харківської та Запорізької областей становить лише 37%, а разом з нестационарними формами – 51%.

До показників «промислового» регіону на сході країни наближуються Чернігівська, Сумська, Полтавська, Кіровоградська та Миколаївська області. Але частка сільських жителів тут вища і становить третину всього населення, що, очевидно, зумовлює й більш уважне ставлення до потреб селян. Так, бібліотеками охоплено 42% сіл, а завдяки нестационарним формам показник охоплення бібліотечним обслуговуванням зростає до 66%.

Інші регіони (Західне Полісся, Хмельниччина, Одеська область та Автономна Республіка Крим) – як за розселенням, так і за охопленням – перебувають на середніх позиціях.

Для України більш типовим є східноукраїнський тип розселення, що, у свою чергу, суттєво впливає на середній по країні показник охоплення бібліотеками – 52% населених пунктів, з урахуванням нестационарних форм – 66%.

У селах, де немає ніяких форм обслуговування, мешкає 9% усього сільського населення України. Майже половина цих сіл – малонаселені (проживає до 50 осіб). Такі села вважаються вимираючими, повернути їх до життя неможливо. Більшість з них зосереджена у «несільському» східному регіоні, де

процеси руйнації села, міграції, природного скорочення сільського населення, поглинання сіл містами, особливо на Донбасі, йдуть найбільшими темпами. Тож питання організації нестационарного обслуговування для таких населених пунктів є і гострим, і складним, оскільки відстані до таких сіл бувають дуже значними – понад 10 км.

Відносні показники охоплення за 5 років суттєво не змінилися. А от в абсолютних значеннях кількість населення, позбавленого бібліотечних послуг, зростає приблизно на 50 тис. і на 01.01.2012 р. становила 1 млн 300 тис. осіб, з яких 14% – діти віком до 15 років. Ця негативна динаміка пояснюється, перш за все, продовженням тих деструктивних процесів у селі та його соціокультурній сфері, які розпочалися ще на початку 1990-х рр. У рамках нашого вивчення ці явища простежуються у зменшенні сільського населення за 5 років – на 600 тис. людей, зникненні з карти України 343 сіл та закритті 394 сільських публічних бібліотек. Найбільші бібліотечні втрати зафіксовано у Вінницькій, Дніпропетровській, Київській, Луганській, Харківській областях.

Які саме бібліотеки було закрито, в яких селах і чому, нам не відомо. Але завдяки матеріалам дослідження володіємо інформацією про те, що 459 сіл із населенням від 500 і до кількох тисяч осіб на сьогодні не мають стаціонарних бібліотек. У більшості цих сіл (346) відсутні будь-які форми бібліотечного обслуговування. При цьому відстань до найближчої сільської бібліотеки (СБ) часто становить понад 5 км. Особливо багато таких випадків зафіксовано у Закарпатській, Волинській, Донецькій областях і в Криму. І це за умов, що на Закарпатті та Волині останніми роками фіксують природній приріст населення. Коментарі тут зайві. Йдеться про елементарне порушення соціальних норм забезпечення сільського населення бібліотеками та прав цього самого населення на доступ до інформації.

Водночас виявлено, що в 95 селах з населенням до 100 осіб функціонують стаціонарні бібліотеки. Стан їх розвитку не найкращий, а в багатьох випадках спостерігається повний занепад. Фонди вкрай перевантажені застарілою літературою. Таким чином, досить чітко вимальовується **проблема раціонального розміщення бібліотечної мережі та розвитку нестационарних форм обслуговування**.

На підтвердження такого висновку наведемо кілька прикладів.

У Львівській області у 28 великих селах з населенням від 500 до 6 тис. осіб бібліотек немає, а в 5 маленьких – є. Цікаво, що така невідповідність може спостерігатися в межах одного району. Але, якщо в ньому збережено централізацію, то, на наш погляд, можна було б знайти вирішення проблеми, щоб уникнути такої диспропорції. Так, у Кам'яно-Бузькому районі бібліотек немає у двох великих селах (Вихопні та Забужжя) з населенням 602 та 1 294 особи, в яких майже п'яту частину становлять діти до 15 років. Відстані від цих сіл до найближчої бібліотеки – 2 та 5 км. У цьому ж районі, в с. Долини, де проживають 83 людини, а діти становлять 10%, є повноцінна стаціонарна бібліотека. Всі її показники

дуже пристойні, крім книгозабезпеченості (102 примірники на одного жителя при рекомендованій для сільських бібліотек 7–9), що є надмірною. Можливо, доцільно було б зробити певний перерозподіл і в цьому селі відкрити бібліотечний пункт, а решту фонду задіяти як основу книгозбірні для одного з великих сіл даного району. Безперечно, це робота, зайві турботи, але такі дії й будуть реальними кроками на виконання закону про забезпечення населення бібліотеками.

Нераціональне вирішення питання розміщення стаціонарних і нестационарних форм бібліотечного обслуговування, на жаль, спостерігається в багатьох областях і в деяких випадках просто дивує. Так, у Вишгородському районі Київської області в межах однієї Лютизької сільради надання бібліотечних послуг вирішено таким чином, що в с. Лютіж з населенням 2 282 особи відкрито лише бібліотечний пункт, а в с. Гута, де мешкають 199 осіб, діє стаціонарна бібліотека з книгозабезпеченістю 36 примірників на кожного жителя! Таку ж ситуацію спостерігаємо в Жмеринському районі Вінницької області. Тут на території Лесяцької сільради бібліотеку розміщено в с. Тартак з населенням 337 осіб, а в с. Мала Жмеринка, де проживають 885 людей, з яких 15% – діти, не тільки відсутні будь-які форми бібліотечного обслуговування, а й відстань від села до найближчої книгозбірні сягає 12 км.

Таким чином, проблеми нераціонального розміщення бібліотечної мережі, неоптимального співвідношення стаціонарних та нестационарних форм обслуговування існують і, звичайно, потребують вирішення. Тут доречно зупинитися на питанні нестационарного бібліотечного обслуговування. За період, що минув з часу першого дослідження, цей вид обслуговування зазнав серйозних перетворень, хоча його частка в загальній системі надання бібліотечних послуг, по суті, не змінилася: нестационарними формами обслуговуються 14% населених пунктів. Зміни, на наш погляд, стосуються якісного аспекту цього питання.

У 2007 р. основу такого обслуговування становили бібліотечні пункти: майже 90% сіл мали цю достатньо надійну, майже стаціонарну, форму обслуговування. У 2012 р. їх кількість скоротилася до 50%! На зміну бібліотечним пунктам прийшли книгоношення та бібліотеки-пересувки – форми досить сумнівні за якістю, повнотою й періодичністю надання населенню бібліотечно-інформаційних послуг. У 2007 р. книгоношення було поширено лише в Донецькій області, а також у кількох селах на Рівненщині. Нині ж ця форма обслуговування застосовується, по суті, у всіх регіонах країни. Якщо 5 років тому в структурі нестационарних форм вона становила 7%, то зараз – 38%. Лише Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Херсонська області уникли цього загального процесу і зберегли бібліотечні пункти як основу нестационарного обслуговування. Кількість бібліотек-пересувок зростає за цей період з 20 до 161, тобто у 8 разів.

Віддання переваги таким формам бібліотечного обслуговування, що передбачають ношення, перевезення, «совання» літератури, в нинішніх умовах

українського села часто-густо не є вірним шляхом розв'язання проблеми бібліотечно-інформаційного обслуговування сільського населення, адже існує ряд негативних чинників, подолати які, за всього бажання, бібліотекар просто не в змозі. Це і погані дороги між селами, і відсутність бібліотечного транспорту (хоча влітку це може бути велосипед), і значні відстані (яке може бути книгоношення за 5 км?!), і складні сезонні погодні умови.

Отже, якщо критично та зважено оцінювати ситуацію з організацією нестационарного бібліотечного обслуговування, то доводиться констатувати, що з якихось причин зроблено значну поступку в бік сумнівних, складних у виконанні форм роботи з населенням. Крім того, загальний обсяг нестационарних послуг не збільшується, в багатьох областях він, навпаки, знижується, а там, де все ж таки зріс, це відбулося переважно за рахунок книгоношення, що сприймати як позитивний доробок важко.

Найбільш проблемним у цьому питанні є весь схід, частково північ та центр України, де села з населенням до 50 осіб становлять 20–30% (Чернігівська, Сумська, Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Харківська, Полтавська, Кіровоградська області). Відстані при цьому від таких сіл до найближчих бібліотек є значними. За таких умов розселення та малолюдності населених пунктів повноцінним вирішенням проблеми бібліотечного обслуговування було і залишається запровадження практики бібліобусів.

Оскільки основне бібліотечне забезпечення сільського населення лежить на плечах публічних бібліотек, подивімося, що відбулось із ними протягом останніх 5 років. За матеріалами дослідження, станом на 01.01.2012 р. нараховувалося 14 495 СБ. Ці дані не збігаються із показником статистичного збірника «Бібліотечна Україна в цифрах (2010–2011 рр.)» (К., 2012), в якому кількість цих закладів є більшою на 124 одиниці. У своїх узагальненнях ми, зрозуміло, керувалися даними нашого дослідження. Як уже зазначалося, бібліотечна мережа за цей період скоротилася на 394 одиниці.

Фізичний стан бібліотек у 2007 р. було визнано як незадовільний. А виявлені факти щодо відсутності опалення та освітлення, очевидно, стали вражаючими, тож всі масово почали цю ситуацію виправляти. Нині у третині бібліотек уже вирішено питання опалення (якщо в 2007 р. його не було в 58% закладів, то в 2012 р. – у 41%); ще 300 бібліотек, нарешті, підключено до електропостачання (цей показник порівняно з 2007 р. поліпшився на 2%). Наприклад, у Мостиському районі Львівської області всі 57 бібліотек, які працювали без електрики, за 5 років повністю вирішили цю проблему. Водночас значно погіршився фізичний стан приміщень СБ: кількість книгозбірень, що потребують ремонту, зросла на 700 одиниць.

Загального покращення за всіма «фізичними» параметрами досягли бібліотеки Волинської, Полтавської, Сумської, Харківської, Чернівецької областей. Погіршення за всіма показниками спостерігається на Чернігівщині.

Якщо проаналізувати фізичний стан СБ у регіональному аспекті, то можна побачити суттєву різницю між бібліотеками західних та східних і південних регіонів. Так, з-поміж бібліотек Волинської, Івано-Франківської, Чернівецької та Рівненської областей лише 12% потребують ремонту, 15% не мають опалення. Майже в усіх є освітлення. У Донецькій, Запорізькій, Полтавській, Херсонській областях та Криму ці показники є значно гіршими, навіть порівняно із середніми по країні (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Фізичний стан СБ у регіональному аспекті (% до к-сті бібліотек)

Фізичний стан	У середньому по Україні	Захід (Волинська, Івано-Франківська, Рівненська, Чернівецька обл.)	Схід, південь (Донецька, Запорізька, Полтавська, Херсонська обл., АРК)
Потребують ремонту	26	12	39
Не опалюються	41	15	62
Не освітлюються	3	0,3	8

Під час дослідження, крім показників фізичного стану, вивчався і якісний аспект діяльності бібліотек, а саме: фонди – з точки зору їх поповнення та вирішення проблеми перевантаженості застарілими документами. Цей блок питань досліджувався за такими показниками: частка надходжень документів протягом 2005–2011 рр. у загальному фонді, обсяги передплати у 2010–2011 рр. та рівень книгозабезпеченості сільських жителів.

Нами було визначено критерії, за якими оцінювалися стан поповнення фондів (з 2005-го по 2011 р.) та книгозабезпеченість. При їх розробленні ми спиралися насамперед на сьогоденні бібліотечні реалії в Україні, які й підказали ймовірні в нинішніх умовах критерії оцінки. Тож запропоновані нами параметри є значно нижчими, ніж міжнародні, у т. ч. рекомендовані російськими бібліотекознавцями.

За умовну норму прийнято, що частка нових надходжень у загальному фонді повинна становити більш як 10% (за рекомендаціями ІФЛА, документи, видані в останні 5 років, мають становити 30–40% від загального фонду). Нормою щорічної передплати визначено 10 та більше назв періодичних видань на одну бібліотеку. Мінімальною передплатою вважаємо 1–3 назви. Орієнтиром для такого рішення стали, з одного боку, норми, зафіксовані у прийнятій у 2002 р. Програмі поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 року, з іншого – реальний стан передплати, виявлений у ході дослідження. Книгозабезпеченість сільського населення розглядалася з урахуванням рекомендованої російськими бібліотекознавцями норми, що становить 7–9 примірників на одного жителя. Для нашого дослідження межі норм було розширено – 6–15.

Стан поповнення документних фондів СБ, досить узагальнено, є таким: за 7 років 55 бібліотек не отримали жодних книжкових надходжень, і це тоді, коли діяла Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки, в рамках якої протягом 2005–2008 рр. відбувалося щорічне попов-

нення фондів публічних бібліотек українською книгою, і пріоритет у цьому надавався саме сільським книгозбірням.

Комплектування фондів СБ загалом по Україні є дуже нерівномірним, у переважній більшості бібліотек кількість нових надходжень є невеликою. Показник менше 10%, характерний для більшості бібліотек (66%), на наш погляд, слід вважати недостатнім для нормального розвитку фондів. Лише у третині книгозбірень кількість надходжень відповідала нормі. Найкраще питання поповнення фондів вирішувалось в АРК, Волинській та Київській областях. У таблиці 2 наведено приклади рівня поповнення фондів, характерні для низки регіонів.

Стан поповнення фондів СБ у 2005–2011 рр.

Надходження за 2005–2011 рр. (% у фонді)	К-сть бібліотек (% від усіх б-к)	Регіон
До 5	28	Вінницька, Житомирська, Запорізька, Черкаська обл.
5–10	38	Донецька, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Львівська, Тернопільська, Хмельницька обл.
Більше 10	33	АРК, Волинська, Київська обл.

Періодичні видання отримує переважна більшість бібліотек (93%). В умовах вкрай обмеженого комплектування поповнення фондів періодикою сприймається як засіб оновлення та актуалізації інформаційних ресурсів. Та чи можна так сказати, якщо без цих видань залишаються 15% СБ Дніпропетровської, Луганської, Харківської, Черкаської областей, 19% – Житомирської та 27% – Херсонської областей? Якщо четверта частина бібліотек отримує на рік лише 1–3 назви. І ті, як відомо, часто передплачує за власні кошти бібліотекар.

Середній обсяг передплати – 4–9 назв – є типовим для більшості СБ (43%). Зі знаком плюс оцінюється ситуація в 25% бібліотек, які отримують 10 і більше назв. Найкраще «передплатні» питання вирішено у Волинській, Донецькій, Закарпатській, Івано-Франківській, Кіровоградській, Рівненській областях.

Оцінити стан розвитку фондів дозволяє такий відносний показник, як книгозабезпеченість (**К**) сільських жителів. Його вивчення змушує зробити сумний висновок про досить низький рівень роботи книгозбірень із фондами, що призводить до їх перевантаженості, засміченості, а отже, і невисокої обертаності. Створюється враження, що типові інструкції про порядок списання матеріальних цінностей (або майна) з балансу бюджетних установ існують далеко не для всіх і в ряді областей просто ігноруються. Хоча в середньому по Україні ситуація є дуже пристойною. Середній показник книгозабезпеченості дорівнює 12, що нібито відповідає прийнятій нормі 6–15. Але дисперсія цього показника вражає: від 0,1 до 666

Таблиця 2

примірників на душу населення. Найбільш нечищені, застарілі фонди виявлено в СБ Житомирської, Одеської, Полтавської, Харківської та Чернігівської областей, де більш ніж у третині книгозбірень показник книгозабезпеченості – понад 20. І знову ж таки, простежується чіткий регіональний поділ. У західних областях, навіть за умов невеликих надходжень, коли бібліотекар готовий на смерть стояти за кожну книжку у своєму фонді й де проводиться регулярна робота з фондом щодо списання застарілої літератури, бібліотеки не переобтяжені «макулатурою», і показники їх роботи, зокрема книгозабезпеченості, є достатньо високими. На Волині, Закарпатті, Івано-Франківщині, у Львівській, Тернопільській та Чернівецькій областях **К** понад 20 мають 5,5% бібліотек. До бібліотек, яким хочеться дякувати за розумне ставлення до своїх фондів, слід додати і книгозбірні Криму та Херсонщини.

Аналіз результатів дослідження триває. Та вже можна зробити попередній висновок про наявність значних регіональних диспропорцій, які стосуються і охоплення населення бібліотечним обслуговуванням, і рівня розвитку бібліотек. Це, у свою чергу, вимагатиме диференційованих підходів до розроблення заходів щодо оптимізації системи бібліотечно-го обслуговування, збереження та розвитку бібліотек у кожному конкретному регіоні.

ДО УВАГИ ЧИТАЧІВ!

Вийшов у світ другий випуск видання Національної парламентської бібліотеки України – календаря знаменних дат «Дати і події» на друге півріччя 2013 р.

У ньому вміщено матеріали, присвячені українському лікареві А. Пелешуку, французькому досліднику К. Бернару, українському співаку Б. Гмирі, відомим на весь світ ученим В. Глушкову та А. Нобелю. Крім того, для календаря підготовлено статті до ювілеїв Національного авіаційного університету та Національного заслуженого академічного українського народного хору України ім. Г. Г. Верьовки. На допомогу працівникам бібліотек запропоновано схему книжкової виставки «Національна символіка незалежної України» до Дня Незалежності України та Дня Державного Прапора України. 2013 р. в Україні оголошено Роком М. Амосова у галузі медицини. Цей факт, як і багато інших, так само знайшов своє відображення в календарі. Також видання містить перелік знаменних та пам'ятних дат на липень–грудень 2013 р.

Загалом календар «Дати і події» на друге півріччя 2013 р. – це понад сто сторінок фактографічної та бібліографічної інформації, статей і методичних матеріалів.

У подальшому передплачувати календар знаменних дат «Дати і події»

можна через «Каталог видань України»

та через послугу «передплата on-line» на сайті ДП «Преса» (<http://www.presa.ua/>).

Передплатний індекс 68555

Л. Григаш, директор
Закарпатської ОУНБ ім. Ф. Потоушняка,
заслужений працівник культури України

В ЗОНІ УВАГИ – СІЛЬСЬКА БІБЛІОТЕКА

БІБЛІОТЕКИ різних видів і форм власності, переживаючи добу змін – якісних і кількісних, залишаються традиційними центрами культури, знань і духовності, тобто нині ці заклади покликані не тільки зберігати «пил віків», а й стати важливою складовою інформаційної цивілізації ХХІ століття.

Саме в цьому контексті намагаються будувати свою роботу бібліотеки всіх рівнів Закарпатської області. В міру своїх можливостей вони діють як загальнодоступні інформаційно-культурні центри, місця духовного спілкування, проведення змістовного дозвілля. Можна довго перераховувати позитивні приклади діяльності бібліотек у кожному районі, але хотілося б звернути увагу на ті моменти, які сьогодні заважають користувачам і, що не менш важливо, представникам влади вважати наші бібліотеки сучасними і необхідними громаді.

На Закарпатті у 579 сільських населених пунктах проживають 786,1 тис. людей, що становить понад 63,0% від загальної кількості жителів області. До їх послуг 420 бібліотек, з яких 107 – обслуговують національні групи, що компактно проживають на певній території, 115 – розміщені у гірських поселеннях. Сільські філії обслуговують 372,4 тис. користувачів, тобто понад 40% населення краю. Середня відвідуваність становить 9,0, видача документів – близько 7 млн одиниць, читаність – 18,6.

Бібліотеки на селі, виходячи з власних можливостей, намагаються задовольняти духовні, освітні та соціально-побутові потреби населення. Однак у більшості регіонів Закарпатської області, як майже і всієї України, рівень бібліотечного обслуговування в міських і районних центрах значно вищий, ніж у сільських населених пунктах. Це стосується всіх його складових: матеріального стану бібліотечних приміщень, поповнення фондів, вільного доступу до інформації через Інтернет, кадрового забезпечення тощо.

Усі бібліотеки Закарпаття розміщено в пристосованих приміщеннях – зазвичай на 2-му поверсі будинку культури, з крутими сходами, по яких небезпечно пускати дітей, з дахом, що протікає, вікнами, з яких дме і т. п. Лише користувачі бібліотек Тячівського, Свалявського, Міжгірського, Мукачівського районів не мерзнуть узимку. Але 52 філії в інших районах не опалюються. Найбільше їх у Берегівському, Ужгородському, Березнянському районах.

Загальний фонд сільських бібліотек становить понад 3 704 тис. прим. книг та періодичних видань. Немає аудіовізуальних матеріалів і, тим більш, електронних видань. Щороку до сільських філій надходить лише 30–60 книг, що становить 0,06 прим. на одного користувача. Переважно це безкоштовні надходження завдяки державним, регіональній програм та дарунки.

Якщо проаналізувати фінансування поповнення фондів книгами, то картина вимальовується дуже невтішна: в 7 районах уже не перший рік на книги витрачається 0 грн. 00 коп. І це тоді, коли у світі, який спеціалісти все частіше називають інформаційною цивілізацією, одним з головних напрямів діяльності бібліотеки має стати її участь у формуванні інформаційних ресурсів, адресному забезпеченні ними як певних соціальних верств, так і окремих особистостей.

Щоб досягти такого рівня, бібліотекам також необхідний хоча б мінімум новітніх технологій.

За останні роки забезпечення технікою сільських бібліотек активізувалось. Якщо у 2010 р. у них було 57 комп'ютерів, то у 2012-му стало 146. Однак сьогодні в нашій області лише 85 (20,2%) бібліотек у сільській місцевості мають по 1–2 од. комп'ютерної техніки і тільки 35 (8,3%) – доступ до Інтернету.

Але сільська бібліотека в умовах недостатньої уваги влади до її проблем усе ж таки продовжує виконувати своє соціальне призначення єдиного безкоштовного центру культури й інформації. Працюючи в умовах практичної відсутності фінансування (адже кошти виділяються лише на зарплату та енергоносії), бібліотеки переорієнтовують свою роботу з колись модного «керівництва читанням» на залучення користувачів до відвідування різноманітних просвітницьких заходів, на яких і намагаються надати, по можливості, більше інформації.

Історичне минуле України та краю, розвиток національних культур, природи Карпат та її охорона, мистецька спадщина, реалії соціально-економічного і громадського життя нашої держави та області – ось головні тематичні напрями багатогранної діяльності бібліотек. Просвітницька робота в основному базується на місцевому матеріалі, тобто найчастіше це – збирання і використання інформації про історію села, відродження імен визначних земляків, запис переказів та спогадів старожилів тощо. Враховуючи смаки та інтереси користувачів, бібліотекарі пропонують їм ті заходи, які вже стали популярними: літературно-музичні вечори, конкурси, вікторини, презентації книг, вечори та години історичної пам'яті.

Необхідно зазначити, що більшість просвітницьких заходів проводиться із залученням найширших кіл інтелігенції, зокрема вчителів, представників органів місцевого самоврядування, членів творчих спілок,

активу національно-культурних товариств. Ефективність цієї роботи підтверджується щорічним зростанням показника відвідуваності соціокультурних заходів.

Формування та використання інформаційних ресурсів, збирання інформації про регіон, інформаційне та довідково-бібліографічне забезпечення запитів користувачів сьогодні є одним з основних напрямів діяльності сучасних бібліотек, від яких наразі також залежить розв'язання питань інформатизації українського суспільства. Нині у сільських філіях нараховується близько 3,5 тис. абонентів групової та індивідуальної інформації, щорічно користувачі отримують десь 25 тис. довідок. У кожній бібліотеці є куточки регіональної інформації, за допомогою яких забезпечується прозорість рішень органів місцевої влади.

Невід'ємною складовою частиною інформаційних ресурсів у наших обласних, центральних районних та міських бібліотеках став Інтернет, а надання доступу до нього є звичною бібліотечною послугою. З-поміж сільських бібліотек, що працюють за програмою «Бібліоміст», – філії сіл Королево, Черна, Фанчиково, Олешник Виноградівської ЦБС; Ільниця, Загаття, Великий Раковець, Негрово, Чорний Потік – Іршавської; Сімер, Тур'я Пасіка, Тур'я Ремети, Порошково – Перечинської; Білин, Ділове, Костишівка – Рахівської ЦБС. Цього року запрацювали такі центри в бібліотеках сіл Середнє, Дубрівка, Коритняни, Сторожниця, Великі Лази Ужгородської ЦБС; Кострино, Сіль, Костринська Розтока – Великоберезнянської ЦБС; Керецьки, Росош, Неліпино – Свалявської ЦБС.

Доступ до Інтернету, звичайно, підвищив статус цих бібліотек, їх авторитет у сільській громаді, значно розширив коло послуг, що надаються користувачам: пошук роботи в Україні та за кордоном, інформація про медичні та лікувальні заклади, доступ до нормативно-правової бази, можливість скористатись скайп-зв'язком, здійснити мандрівку в Мережі, переглянути відеофільм і т. ін.

Хочу зазначити, що з розвитком комп'ютеризації бібліотеки не втрачають первинного значення. Швидкий пошук інформації та розширення кола доступу до неї лише підвищують ефективність бібліотечного обслуговування. Книгу, її значення для розвитку суспільства, накопичення знань та виховання духовності ще ніхто не відміняв. Ми переконані: дух живе людина та слово – житиме й книга, а отже, і бібліотека. Нам потрібно не втратити цю суспільно значущу інституцію, існування якої (особливо на селі) залежить не лише від економічної ситуації або людини, що має владу, а й насамперед від бібліотекаря.

В основі оцінки якості діяльності сільських бібліотек має бути суспільна думка, тому їх робота повинна будуватися відповідно до запитів громади. Особливе місце в управлінні якістю займає бібліотечний працівник, діяльність якого формує якість послуги, що надається користувачеві. Саме тому дуже важливо приділяти увагу роботі з кадрами, за яку відповідає методична служба і, головним чином, директор та заступник.

Сьогодні у філіях працюють 488 бібліотечних працівників. На жаль, з повною вищою освітою фахівців

відповідного профілю у нас недостатньо, хоча останнім часом цей показник поступово зростає завдяки діяльності Ужгородського факультету КНУКіМ.

Сутність управлінських функцій визначає зміст діяльності бібліотеки, її мету, оцінку якості обслуговування. Нинішній етап розвитку бібліотечної справи характеризується впровадженням у практику інноваційного менеджменту, який у сучасній практиці роботи бібліотек розвивається за 3 основними напрямками:

- застосування та освоєння нових технічних засобів і комп'ютерних технологій;
- забезпечення і узгодженість технологічних процесів і дій працівників з метою досягнення конкретних результатів;
- система стратегічного управління, або бібліотечний маркетинг.

Не зупиняючись на теоретичних питаннях цих складових управління, спробую проаналізувати практичну роботу філій.

Будь-яка ділянка роботи потребує управління, яке здійснюється за допомогою системи спеціально розроблених регламентуючих документів. У бібліотеці це, насамперед, положення про ЦБС та її структурні підрозділи, а також планово-звітні документи, які включають облікові форми, що відображають всі напрями бібліотечної діяльності, та інші нормативні документи. Ситуація з регламентуючими документами в сільських філіях Закарпаття, що склалася нині, характеризується багатьма негативними факторами. В першу чергу, майже в кожній філії не перевіряються, не завжди ведуться, не затверджуються «Книги сумарного обліку фонду»; не ведеться контроль за плануванням роботи, плани складаються формально, містять неграмотні формулювання, нефахово визначені форми діяльності. В кожному районі ми знаходимо «Правила користування бібліотекою», не адаптовані до конкретної філії; відсутні зошити, де обліковуються втрачені користувачами видання, не кажучи вже про облік відмовлень. Тому вся регламентуюча документація потребує негайного осучаснення та впорядкування і в ЦБ, і в усіх філіях. Ця робота має бути систематичною й оперативною.

Є гостра потреба в розробленні положення про бібліотеку, що працює в умовах децентралізації, і не лише сільську, адже сьогодні не визначено функції центральної бібліотеки стосовно сільської, не регламентовано питання формування, організації фондів, методичного впливу тощо. В районах, де відбулася децентралізація, значно послаблено роботу.

Упровадження нових технологій у центральних бібліотеках дало змогу суттєво розширити і вдосконалити видавничу діяльність бібліотек, спрямовану на інформаційно-методичну допомогу сільським філіям. Це стосується як рекламної продукції (буклетів, листівок, об'яв, афіш, запрошень тощо), так і методичних та інформаційно-бібліографічних матеріалів. Бібліотеки видають інформаційні дайджести, методико-бібліографічні матеріали, краєзнавчі календарі, готують веббібліографію тощо.

Значний вплив на створення позитивного іміджу бібліотеки має організація різноманітних професій-

них конкурсів. Участь у них спонукає бібліотекарів поглянути на себе з боку, відкинути стереотипи, запропонувати щось нове і привабливе для користувача. Так, проведення щорічного огляду-конкурсу «Сільська бібліотека року» має на меті покращення обслуговування членів громади, зміцнення матеріально-технічної бази (завдяки спонсорам філії-переможниці отримують комп'ютери, ксерокси, мультимедійну техніку), підвищення авторитету бібліотек. У цьому плані треба сказати добре слово про книгозбірні Перечинської, Виноградівської, Міжгірської, Тячівської ЦБС. Філії, що беруть участь у конкурсі, завжди працюють творчо, яскраво. Навіть без ремонту й нових меблів їхні приміщення мають досить пристойний вигляд. Ось тут добре видно управління бібліотечними процесами, методичну і (здебільшого) практичну допомогу та контроль!

Основним напрямом діяльності будь-якої сільської бібліотеки є вивчення й формування чіткого уявлення щодо інтересів основних груп мешканців своєї території, чого, на жаль, ми часто не бачимо на місцях. На нашу думку, у книгозбірні не має права працювати бібліотекар, який не знає, скільки мешканців у селі, дітей у школі, студентів, людей з обмеженими можливостями; які категорії жителів не залучені до бібліотеки; чи є виробництва і чи проживають у селі підприємці, чи мають вони дітей, котрі залучені до читання і т. ін.! І тут не обійтися без бібліотечної методичної служби і соціологічних вивчень. Вкрай необхідно терміново провести спеціальні навчання працівників бібліотек з участю соціолога, розробити план, методику, таблиці, анкети і мати по кожному населеному пункту узагальнений матеріал, тобто основу для подальшої роботи.

Вивчення читацьких, інформаційних потреб населення необхідно розпочати з аналізу співвідношення складу населення і складу користувачів. Спираючись на адміністративно-територіальні збірники, матеріали перепису населення, статистичні та аналітичні матеріали відділів статистики, що стосуються демографічного стану населення, вікового складу, освітнього рівня, фаху, стану зайнятості, можна порівняти кількість і категорії користувачів.

Анкетування односельців має на меті з'ясувати: що означає читання в їхньому житті; чи є бажання відвідувати бібліотечні заходи; які послуги найбільше цікавлять; що вони думають стосовно необхідності існування бібліотеки на селі та підвищення її авторитету. Це дослідження потребуватиме певних зусиль, але в майбутньому допоможе правильно визначати напрями просвітницької, інформаційної роботи бібліотеки, що не буде формальною і дасть змогу не «зі стелі» заповнювати бланки державної статистики.

Авторитет сільської бібліотеки, як уже зазначалося, залежить від бібліотекаря, його освітнього рівня, комунікабельності, активності тощо. В основному колектив бібліотекарів Закарпатської області стабільний і досвідчений. Здебільшого це люди, які працюють понад 10 і 20 років. Тобто молоді в сільських бібліотеках мало. Водночас 77 бібліотекарів – пенсійного віку. Але якщо це люди знані й авторитетні в громаді (таких у нас багато), то їх треба підтримува-

ти – нехай працюють хоч до 100 років. Та від «баласту» бібліотеки необхідно звільняти негайно і без усякого жалю, адже некомпетентні, інертні люди не лише не працюють самі, а й кидають тінь на всіх колег та формують негативну суспільну думку про бібліотеку.

У селі всі знають один одного. Бібліотекар, який, на відміну від багатьох сільчан, отримує досить пристойну на сьогодні заробітну плату, привертає загальну увагу, і якщо він доводить свою необхідність лише на словах, то й не дивно, що авторитет втрачають і такий працівник, і бібліотека! Представники влади мають бути переконані в необхідності участі саме сільської бібліотеки в організації та проведенні загальносільських масових заходів, і бібліотекарі мають бути серед найактивніших організаторів, сценаристів, а не лише учасниками самодіяльності.

У кожному районі нашого краю є бібліотеки, що змогли налагодити зв'язки з людьми, котрі потребують особливої уваги. Бібліотекарі проводять регулярні обходи і опитування щодо їхньої можливої участі в житті бібліотеки, бажання отримувати інформацію. Якщо хтось із цих осіб займається вишивкою, плетінням, різьбленням тощо, то організовують в бібліотеці чи клубі виставки їх творчості.

Робота з різними категоріями населення потребує від бібліотекаря постійного самовдосконалення, хоча можливостей для інтелектуального і творчого розвитку в нього в сільських умовах сьогодні недостатньо. Саме в цьому напрямі необхідна активна робота методичних центрів і керівників.

Якщо проаналізувати статистичні показники методичної роботи у сільських бібліотеках Закарпаття, то вони досить високі. Щорічно в кожному районі у середньому проводиться близько 6 заходів з підвищення кваліфікації, у т. ч. 2–3 стажування, здійснюються по 30 виїздів до філій, надсилаються 8–12 письмових інформаційно-бібліографічних матеріалів та консультацій. Окремо по районах картина досить різна: Великоберезнянська ЦБС проводить 14 заходів з підвищення кваліфікації, Ужгородська – 16, Берегівська – 9 і т. п.

Серед форм методичної роботи домінують семінари та стажування. Берегівська, Великоберезнянська ЦБС проводять по 6–7 семінарів, Ужгородська – 11! Чи можна говорити про ефективність цих заходів? Підготувати 11 або навіть 6 семінарів на рік не зважаються і обласні бібліотеки зі спеціальним штатом методистів! Це означає, що надати змістовні консультації і тим більше провести креативне інтерактивне навчання на належному рівні неможливо. Ймовірно тому деякі райони вже кілька років не запрошують спеціалістів обласних бібліотек на професійні заняття, семінари або запрошують «сьогодні на вчора».

Якщо проаналізувати тематику заходів з підвищення кваліфікації, то новітні теми розглядаються у Перечинській, Виноградівській, Рахівській, Тячівській, Мукачівській ЦБС. В інших районах з року в рік теми в основному повторюються (планування і звітність, облік та списання фондів, організація каталогів, відзначення ювілейних дат). То чому ж у цих

районах їй досі немає порядку з обліком і списанням, в каталоги не можна потикатися, а плани містять лише заходи до Дня святого Валентина та Дня матері або Різдва та Великодня?

Що ж до елементарного питання організації відкритого доступу до фонду в сільських філіях, то тут слід сказати, що полиці перевантажені застарілими, фізично зношеними виданнями, ще й покритими пилюкою. Незначні нові надходження губляться в цій масі і також стають незатребуваними. Можливо, через страх перед контрольними органами, але, швидше за все, через великі лінощі, бібліотеки дуже повільно очищують свої фонди. Зазначимо, що й оформлення застаріле, поживкле, назви виставок, їх наповнення не містять елементів новизни. І ні бібліотекар, ні методист, ні директор цього не бачать! Але ж навіть у приміщеннях малих, тісних і холодних можна зробити 2–3 стелажі, які привертатимуть увагу, а не навіюватимуть нудьгу на відвідувача. До речі, це добре вміють робити працівники бібліотек Тячівської, Рахівської ЦБС, і ніхто їм на село (як і всім в області) для оформлення не дає коштів ні на папір, ні на фарбу, ні на стенди.

Протягом останнього десятиріччя відбувається активне закриття бібліотечних установ через недостатність фінансування та їх слабку матеріально-технічну базу, а ще частіше – виключно через відсутність авторитету бібліотеки серед громади. Та не все залежить від фінансових і матеріальних чинників. Наприклад, невеличка бібліотека с. Мала Копаня Виноградівської ЦБС, яка не одержала техніки за програмою «Бібліоміст», не зменшила активності своєї роботи. Після отримання у 2008 р. першого місця в конкурсі «Сільська бібліотека року» її роль у житті місцевої громади постійно зростає, розширюються функції і коло послуг, що надаються користувачам. Книгозбірня перебуває в центрі всіх подій у селі, ефективно співпрацює з громадськими об'єднаннями, і це унеможливає будь-які спроби закриття цієї установи.

За даними дослідження НПБУ «Сільська бібліотека на мапі України», 21,4% населених пунктів нашої області, в яких проживають понад 130,0 тис. людей, позбавлені бібліотечного обслуговування. У багатьох селах немає навіть початкової школи, жодну сільську філію не телефонізовано, не в усіх селах забезпечено трансляцію телепередач, відсутній Інтернет і т. ін. Але ж там живуть люди зі своїми потребами та інтересами, вони повинні мати права нарівні з мешканцями міст та районних центрів, а не перебувати в повній інформаційній ізоляції. До прикладу: у Великоберезнянській ЦБС є віддалений гірський присілок Гусний з лише 96 мешканцями. Тут є клуб та бібліотека, в яких один працівник! Проте в цій будівлі є життя! Вона стара, але в ній зроблено ремонт (наскільки можливо за кошти і силами бібліотекаря), тут чисто й затишно. Сельчани охоплені бібліотечним обслуговуванням. Це місце зустрічі та спілкування односельців після важкого тижня. Діти, які навчаються в інтернаті, в суботу і неділю приходять до книгозбірні. Бібліотекар готує з ними різні заходи, організовує концерти до знаменних і пам'ятних дат. А подивитись і поради за

дітей, обмінятися думками «про життя» приходять усі (і молоді, і сивочолі) мешканці присілку. Такі позитивні приклади є в кожному районі. Дуже шкода, якщо у зв'язку з т. зв. оптимізацією ці села можуть залишитися без бібліотеки, адже в мінімальні соціальні нормативи вони не вписуються.

Сприяти забезпеченню прав кожної людини на знання та інформацію мають і нестационарні форми обслуговування, до яких насамперед належать бібліотечні пункти видачі. Наша область щорічно звітує про наявність 28–30 таких пунктів. Хоча про їх діяльність немає жодних відомостей у жодному плані чи звіті районів, де згідно зі статистикою є такі пункти! В більшості районів – це ті самі стаціонарні бібліотеки, які виключено з мережі і в яких скорочено (або переведено в іншу установу) штатні одиниці. Відповідальним за все є клубний працівник. Але фонд там не оновлюється, ніякої інформаційної, просвітницької роботи немає. Проводяться лише відзначення офіційних, місцевих та релігійних свят – як клубні заходи, книга там відсутня. Більшість центральних бібліотек полегшили собі життя, тобто, щоб не працювати з книгами скорочених бібліотек (переносити, списувати, розставляти і т. п.), вони створили склади нікому не потрібної літератури! А показники в кінці року є. Та ще й які! До прикладу: населення – 389 осіб, користувачів – 256 (65,5%), відвідування – 10,5, видача – 31,4 (середня)! Або населення – 121, з них користувачів – 102 (84%), читаність – 40! Але ж усім відомо, що основне населення таких маленьких сіл – це жінки похилого віку, які пораються на городі, збирають гриби, ягоди та продають їх, щоб якось прожити, а у нас вони ще й всі рекорди б'ють по середній читаності! І категорія по оплаті праці працівників усієї системи при цьому залежить від кількості користувачів та книговидачі! Кого обманюємо – себе чи державу?

Вкрай необхідно провести ревізію всіх бібліотечних пунктів (найбільше їх діє в Іршавському та Мукачівському районах – 8 та 9 відповідно) та дослідити необхідність відкриття нових, адже в області бібліотеками не обслуговуються близько 200 населених пунктів. Тому постає питання здійснення ретельного вивчення стану будівель, в яких розміщуються бібліотечні пункти; кількісного (інвентаризація) та якісного (за розділами, мовами, віковим призначенням, актуальністю, фізичною зношеністю) складу фонду (приклади поповнення та оновлення, тематичні добірки тощо), ступеня оборотності його складових частин, їх розкриття (оформлення); кількості та категорій користувачів, абонентів інформації, тематики інформування; кадрового складу; планування іншої роботи, крім книговидачі. Дослідження має містити відомості про методичну діяльність на допомогу працівнику пункту, адже він за цю ділянку роботи заробітну плату не отримує. Матеріал повинен бути конкретним щодо кожного бібліотечного пункту, містити узагальнення та рекомендації. Обласною бібліотекою передбачено узагальнення результатів вивчення ще цього року.

Забезпеченню бібліотечним обслуговуванням важкодоступних та малонаселених територій сприяв

би розвиток мобільних бібліотек (бібліобусів), оснащених відповідним обладнанням, доступом до Інтернету, книгами, періодичними та електронними виданнями, які не будуть альтернативою стаціонарним бібліотекам, а лише однією з форм підтримки і модернізації системи надання вільного доступу до інформації та знань кожному громадянину країни, в якому б віддаленні від центру він не проживав. Основою для вирішення цього завдання є оптимізація бібліотечної мережі області та раціональне використання її матеріальних і кадрових ресурсів. А для цього необхідні:

- вивчення ситуації в кожному окремому населеному пункті (віддаленість від центру, кількість і склад населення, наявність закладів освіти та культури, їх матеріально-технічний стан, кадрове забезпечення тощо);

- передбачення в бюджетах (прорахування) коштів для реалізації проекту (придбання транспорту та забезпечення його паливом, технічне обладнання, придбання комп'ютерної і мультимедійної техніки, книг, періодичних видань та інших сучасних носіїв інформації, забезпечення і оплата доступу до Інтернету);

- навчання працівників, організація широкої роз'яснювальної та рекламної кампанії.

За дорученням Кабінету Міністрів України в області підготовлено матеріали для регіональної програми «Мобільна бібліотека», вірніше її пілотного проекту, до якого залучено Ужгородську, Великобerezнянську, Перечинську, Тячівську, Мукачівську ЦБС та обласні бібліотеки. Поки що питання вирішується на рівні владних структур стосовно пошуку коштів і т. п. Однак те, що цей проект нам доведеться впроваджувати, сумніву майже немає, і не тільки у вищезазначених районах. Питання перебуває на контролі в облдержадміністрації. Ми маємо трохи часу на ретельне опрацювання цієї теми, вивчення наших можливостей, визначення потреб, опрацювання раціонально спланованих маршрутів тощо.

Сільський бібліотекар мусить змінювати свої пріоритети відповідно до змін та потреб місцевої спільноти, шукати точки дотику з усіма її представниками: органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, підприємцями, пересічними громадянами, зокрема людьми з обмеженими можливостями. Для цього необхідно докласти максимум зусиль, зрозуміти нарешті, що лише отримуючи всебічну підтримку від влади, населення та методичних центрів, сільська бібліотека зможе стати справжнім соціально-інформаційним центром та незамінною складовою сільського соціуму.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

С. Ковальчук,
головний бібліотекар

Національної парламентської бібліотеки України

НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

СЕРЕД актуальних завдань бібліотечної галузі сьогодні особливо важливим є питання нормативно-правового регулювання діяльності бібліотек. Побачити загальний вектор їхнього розвитку дозволяє аналіз міжнародних документів, оскільки вони узагальнюють досвід країн, населених різними людьми, які ходять до різних бібліотек. У цьому сенсі вивчення напрацювань інших держав у сфері нормативного забезпечення роботи публічних бібліотек може стати у пригоді й сприяти подальшому вдосконаленню правових норм щодо вітчизняних бібліотечних закладів.

ЮНЕСКО закликає центральні та місцеві органи влади надавати підтримку публічним бібліотекам – як активній силі у сфері освіти, культури й інформації [11]. Відповідно до Рекомендацій ІФЛА щодо реформи бібліотечного законодавства в Центральній Європі [23] кожній країні доцільно прийняти спеціальний закон, який регулював би надання послуг публічними бібліотеками, їх діяльність. У документі визначено основні принципи формування бібліотечних фондів, організації доступу до них, міжбібліотечного співробітництва, фінансування тощо. Подано перелік проблем, які обов'язково повинні роз-

глядатись у процесі розробки відповідного законодавства.

Ще одним міжнародним актом, який, зокрема, стосується розробки нормативів у бібліотечній сфері, є документ Ради Європи та Європейського бюро бібліотечних, інформаційних і документаційних асоціацій (EBLIDA) – «Керівні принципи бібліотечного законодавства та бібліотечної політики в Європі» [25].

В одних країнах і регіонах приймають закони конкретно щодо публічних бібліотек, в інших – цих закладів стосуються лише окремі положення законів, дія яких поширюється на різні види бібліотек [24, с.197].

Закон **Данії** «Про публічні та інші бібліотеки» (1993) визначає основні завдання держави та публічних бібліотек, критерії формування фондів. У ньому приділено увагу особливим асигнуванням у галузі, визначено максимальні розміри штрафів за порушення терміну користування документами бібліотеки. Діє також постанова міністерства культури Данії «Про публічні та інші бібліотеки» (1994), що конкретизує закон: визначає основні вимоги до комплектування, доступності фондів, до обслуговування, біблі-

отечного співробітництва, порядку оплати окремих послуг тощо [6, с. 82–92]. Конкретні правила щодо бібліотечних послуг (у т. ч. деяких платних) затверджує міністр культури Данії. Правила користування бібліотекою встановлює муніципальна рада.

Варто назвати основні принципи, на яких ґрунтується бібліотечний закон Данії: бібліотечний сектор розглядається як єдине ціле, існує взаємодія національних, університетських, наукових і публічних бібліотек, розширено склад їхніх фондів. Закон зобов'язує всі публічні бібліотеки надавати доступ не лише до друкованих документів, а й до компакт-дисків, мультимедійних та Інтернет-матеріалів; доступ до документів, їх використання в бібліотеці та за її межами є безкоштовними. Основні бібліотечні послуги надаються на безоплатній основі; є можливість брати плату за особливі форми послуг; мережева взаємодія датських бібліотек має видозмінюватися відповідно до нових технічних можливостей, бібліотеки всіх рівнів повинні співпрацювати.

У **Фінляндії** закон, що стосується публічних бібліотек, є основою Бібліотечного статуту, який визначає, зокрема, основні завдання центральної публічної, провінційної книгозбірні; кваліфікаційні вимоги до бібліотечних працівників [6, с. 98–99]. Відповідно до бібліотечного закону держава надає муніципалітету субсидію для створення бібліотеки (придбання бібліобуса чи бібліотечного судна розглядається як частина цих витрат). Діяльність публічних бібліотек у Фінляндії регламентується також Законом «Про фінансування освіти та культури» (1992), в якому встановлено порядок розрахунків витрат на бібліотечну одиницю (для муніципалітетів із різною структурою населення їх роблять один раз на 4 роки, а для муніципалітетів з більш-менш однорідною структурою – визначають, ураховуючи показники утримання бібліотек попереднього року і кількість жителів). Закон регулює питання будівництва, придбання та реконструкції бібліотек, визначає масштаби відповідних державних субсидій.

У 2001 р. розпочато реалізацію Стратегічної програми розвитку фінських публічних бібліотек. Вона передбачає заходи на місцевому, регіональному, національному рівнях, при цьому бібліотеки кожного рівня зосереджуються на пріоритетному напрямі роботи. Першочергові заходи спрямовано на підтримку найменших бібліотек у тих місцевостях, які мають економічні труднощі, для забезпечення принципу регіональної та соціальної рівності. Варто зазначити, що в документі увагу акцентовано на трьох проблемах публічних бібліотек, притаманних іншим європейським країнам: збільшенні середнього віку бібліотекарів; низькій оплаті праці; загальній нестачі бібліотечних працівників [26].

Окремий законодавчий акт «Про публічні бібліотеки» діє в **Ісландії** [6, с.106–108]. Країна поділяється на бібліотечні райони, які визначено відповідними постановами. Закон регламентує основні питання організації та діяльності муніципальних, регіональних, окружних бібліотек. Публічні бібліотеки підпорядковані міністерству освіти. Їх питаннями займається спеціальний представник міністерства (зазвичай – професійний бібліотекар із досвідом

практичної роботи). Правила роботи публічних бібліотек затверджує міністр освіти. Їх розробляють спільно зі спеціальними представниками Ісландської бібліотечної асоціації та Асоціації професійних бібліотекарів, які готують пропозиції щодо розміщення та подальшого розвитку публічних бібліотечних установ. Керують публічними бібліотеками місцеві органи влади. Закон визначає обсяги основних асигнувань публічним бібліотекам з розрахунку на одного жителя міста. Їх щорічно переглядають і можуть змінити після погодження з міністерством соціального забезпечення.

Бібліотечний закон **Норвегії** стосується лише публічних бібліотек. Діяльність шкільних – регламентується законодавством про систему початкової та середньої шкільної освіти. Публічні бібліотеки муніципалітетів представляють місцевий рівень бібліотечної структури. До особливих обов'язків губернських бібліотек (відповідно до закону 1985 р.) входить розподіл державних коштів, що базується на науковому підході до планування [6, с. 110–115].

У **Німеччині** федеральною владою не передбачено створення єдиної централізованої мережі публічних бібліотек, які були б рівномірно розміщені у країні. Німецькі публічні бібліотеки – це заклади відкритого доступу. Їх створюють залежно від розміру населеного пункту – як систему, до котрої входять головна або центральна бібліотека з бібліотеками-філіями, а в деяких випадках – зі спеціальними установами (медіатеками, бібліобусами тощо). Головна бібліотека виконує централізовані функції в системі (здійснює каталогізацію, комплектування, впровадження сучасних комп'ютерних технологій і т. п.). Публічні бібліотеки охоплюють 90% населення Німеччини. Неохоплена частина – переважно жителі невеликих населених пунктів у сільській місцевості. Публічні бібліотеки становлять 84% від загальної кількості бібліотек, але на їх долю припадає лише 36,8% сукупного бібліотечного фонду, 46,5% – персоналу і половина фінансових асигнувань, що загалом витрачаються на бібліотечну галузь країни. З-поміж публічних бібліотек 80% – це сільські заклади. Їх фонд становить 58% від загального фонду, кількість користувачів – 66%, книговидача – 52. Для обслуговування жителів малонаселених пунктів, окремих міських районів у Німеччині функціонують близько 180 бібліобусів.

Цікаво, що одна середньостатистична публічна бібліотека Німеччини має фонд близько 10 тис. документів, щорічно обслуговує близько 676 користувачів, тобто 12% своїх потенційних користувачів, яким видається понад 22 тис. документів (необхідно враховувати, що, відповідно до чинного стандарту, реєструються тільки документи, які видаються користувачам додому). Тому показник обертаності фонду публічних бібліотек становить 2,2. На одного жителя у фонді публічної бібліотеки припадає 1,9 документа і 4,2 виданих документів. Пересічна німецька публічна бібліотека відкрита 22 години на тиждень, працює в ній один співробітник. При цьому існує велика кількість бібліотек, показники роботи яких дуже відрізняються: в одних вони більше ніж удвічі перевищують середні по країні, в інших – більш як наполовину менші.

Витрати на персонал у середньому становлять 61 % бюджету бібліотек. На комплектування фондів щорічно витрачається близько 13 % [5]. Здебільшого публічні бібліотеки утримуються за рахунок коштів громади, яка делегує повноваження для їх розподілу місцевим органам влади (комунам).

Найбільшими установами серед публічних бібліотек країни, попри невелику кількість цього виду бібліотек (їх частка – близько 1,2 %), є бібліотеки церков та інших установ. Комунальні бібліотеки займають провідне місце за показниками комплектування фондів та обслуговування користувачів.

У **США** в бібліотечних законах сформульовано завдання, пріоритети розвитку бібліотечного обслуговування на конкретний період часу (початково – не менш ніж на 5 років, із можливістю подальшого продовження), визначено фінансові механізми. Тому більше уваги приділено питанням розподілу асигнувань, плануванню використання засобів, оцінюванню діяльності, звітності. Фінансування бібліотечних програм здійснюється по лінії міністерства освіти [8, с. 311]. Варто наголосити, що для бібліотечного законодавства США загалом не властиве жорстке нормативне регулювання всіх аспектів діяльності бібліотек з боку держави. Остання визначає політику розвитку бібліотечної сфери та виконує свої регулюючі функції шляхом цільового фінансування конкретних проектів та програм, залишаючи загальне керівництво бібліотеками в компетенції місцевої влади штатів, надаючи бібліотекам незалежність у здійсненні їх статутної діяльності [4, с. 8].

Отже, у цій країні історично склалася модель організації бібліотечного обслуговування, що спирається на сильне територіальне законодавство, яке є в кожному штаті. Воно регулярно переглядається, модернізується і в різних штатах може значно відрізнятися.

У цих регіональних бібліотечних законах одним із основних положень часто є надання законодавчим органом штату повноважень органам місцевого самоврядування, що дає можливість останнім створювати публічну бібліотеку. В деяких штатах передбачено проведення референдуму, в інших – публічна бібліотека створюється за клопотанням певної кількості постійних жителів території перед муніципальними органами влади. Невеликі населені пункти обслуговуються бібліобусами [4]. Фінансування здійснюється за допомогою спеціального бібліотечного податку, що визначається, зокрема, шляхом виділення на бібліотечні потреби встановленої суми від загального доходу муніципалітету. Майже в усіх штатах користування бібліотекою для постійних членів громади безкоштовне. Зазвичай закон містить пункт, який дозволяє накладати штрафи за псування бібліотечно-го майна, несвоєчасне повернення книги тощо.

Більшість країн **СНД** мають законодавчі документи щодо мінімальних державних стандартів, у яких держава гарантує своїм громадянам певний обсяг соціальних послуг на душу населення, що надаються, як правило, за рахунок бюджетних коштів та спеціальних фондів. Це є гарантією соціального захисту громадян незалежно від їх місця проживання, статі, віку і т. д., тобто виявом соціальної політики держа-

ви. Правовою базою цих документів є конституції, спеціальні закони (наприклад, Закон Російської Федерації «Про основи соціального обслуговування населення у Російській Федерації» [15], Закон Республіки Білорусь «Про державні мінімальні соціальні стандарти» [19], Закон України «Про державні соціальні стандарти, державні соціальні гарантії» [1] тощо), а також відповідні міжнародно-правові акти (приміром, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [12]), правові норми суміжного законодавства.

Практично всі ці закони свідчать, що до державних соціальних нормативів у сфері обслуговування закладами культури входять: 1) нормативи забезпечення населення закладами, підприємствами, організаціями та установами культури; 2) перелік та обсяг безоплатних послуг, які вони надають населенню; 3) показники якості надання цих послуг.

З метою гармонізації та уніфікації бібліотечного законодавства країн СНД Бібліотечна Асамблея Євразії (БАЄ) у 1995 р. розробила концепцію Модельного бібліотечного кодексу для держав – учасниць СНД (нова редакція затверджена 15 листопада 2003 р.) [3, с. 102]. Попри рекомендаційний характер, кодекс є правовою основою для розробки та вдосконалення національних законодавчих актів у цій галузі.

Зважаючи на соціально-економічні зміни, що постійно відбуваються на теренах колишнього Радянського Союзу, демографічну ситуацію, найбільшим питанням залишається визначення нормативів забезпечення населення закладами, підприємствами, організаціями та установами культури.

Привертає увагу той факт, що практично всі суб'єкти Російської Федерації, розробляючи нормативи забезпечення, посилаються на Рекомендоване положення про організацію єдиної мережі масових бібліотек від 20.12.77 № 23/149. У цей період формувались як мережа державних бібліотек, так і книгозбірень, що були у підпорядкуванні профспілок державних установ та підприємств. Послуги всіх цих закладів були безоплатними. Однак економічні й соціальні зміни, що відбулися в 1991–1995 рр., спричинили скорочення мережі державних і практично повне знищення профспілкових бібліотек. Значною мірою на ці процеси вплинули і втрата популярності читання, і зміна культурних потреб населення.

Протягом 1997–1998 рр. у Росії, Білорусі та Україні було розроблено та прийнято майже ідентичні документи щодо мінімальних соціальних нормативів забезпечення населення бібліотеками, які й досі залишаються базовими в цих країнах.

Проте в Росії відбулась адміністративна реформа, яка певним чином позначилась і на організації бібліотечної мережі. Виник новий тип муніципального утворення – сільське поселення, яке об'єднує сільські населені пункти, що існують на одній території. З урахуванням усіх типів муніципальних утворень (міський округ, муніципальний район, міське поселення, міжселищна територія, сільське поселення), на підставі соціальних нормативів і норм, схвалених розпорядженням уряду Російської Федерації від 3 липня 1996 р. 1063-р (далі – нормативи), на кінець

2009 р. у РФ було підготовлено Методику визначення нормативної потреби суб'єктів Російської Федерації в об'єктах соціальної інфраструктури (далі – Методика) [18]. Цей документ беруть за основу практично всі бібліотеки СНД, хоча нормативи мають рекомендаційний характер. Органи виконавчої влади суб'єктів РФ можуть самостійно визначати порядок їх застосування з урахуванням наявних матеріальних, фінансових ресурсів і регіональних особливостей.

Звертаємо особливу увагу на те, що, згідно з Методикою, головним у визначенні нормативів забезпеченості бібліотечним обслуговуванням населення муніципального району є створення умов для збереження скооперованих об'єднань бібліотек, що надають жителям усієї території набір послуг на основі єдиних інформаційних ресурсів. Такими об'єднаннями, на думку розробників документа, є централізовані бібліотечні системи.

У Методиці подано докладні рекомендації для визначення мінімальної кількості бібліотек у всіх муніципальних утвореннях. Для обов'язкового забезпечення можливості отримання бібліотечних послуг у всіх населених пунктах, у т. ч. з малою кількістю жителів (менш як 500 осіб), рекомендовано передбачати, крім стаціонарних бібліотек, нестаціонарне бібліотечне обслуговування (бібліобуси, бібліокатери тощо), пункти видачі книг та бібліотечні куточки, в які, за запитом населення, регулярно доставлятимуться книги та інші носії інформації місцевими транспортними засобами.

Крім цього, автори Методики розробили поправочні коефіцієнти до нормативів для обліку особливо складних умов територій бібліотечного обслуговування (багатомовність населення, віддаленість малонаселених пунктів, труднощі комунікацій через складний рельєф місцевості і т. п.). Документ розкриває методику визначення нормативної потреби щодо обсягу бібліотечного фонду та його поповнення, містить формулу для визначення мінімального обсягу фонду книг та інших носіїв інформації в бібліотеці.

Що стосується оцінювання роботи бібліотек в умовах децентралізації, то слід зазначити, що фахівці, враховуючи великий практичний досвід, висловлюють сумніви щодо надання бібліотечних послуг населенню в повному обсязі в тих районах, де відбулась реорганізація ЦБС, а також стурбованість можливими наслідками професійної та ресурсної ізоляції сільських бібліотек [27].

З метою забезпечення єдиного методичного підходу до нормування ресурсної бази надання послуг сільськими закладами культури в Російській Федерації в 2008 р. було прийнято нормативи мінімального ресурсного забезпечення послуг сільських закладів культури (загальнодоступних бібліотек і культурно-дозвіллевих установ) [17].

Крім основних федеральних документів, Російська бібліотечна асоціація на основі міжнародних документів розробила «Модельний стандарт діяльності публічної бібліотеки» (2001; 2008 – нова редакція) [13]. Попри рекомендаційний характер, він став основою для розробки нової нормативно-правової бази діяльності публічних бібліотек. З появою цього стандарту в Росії вперше було порушено й вирішено питання про

необхідність і доцільність створення професійних бібліотечних стандартів, кодексів, керівництв тощо.

Аналогічні документи поступово розробляються всіма суб'єктами Російської Федерації (Республіка Карелія, Пермська, Свердловська, Пензенська, Псковська та інші області). У Карелії, наприклад, розроблено Стандарт щодо організації бібліотечного обслуговування в муніципальних утвореннях, в якому представлено критерії розрахунку нормативів і вартості бібліотечних послуг. Зазначимо також, що для багатьох нормативних документів суб'єктів Російської Федерації є характерною наявність критеріїв оцінювання якості послуг з бібліотечного обслуговування населення.

Сьогодні державна політика РФ щодо надання соціальних послуг закладами культури спрямована на проведення структурних реформ у цій царині, зокрема надання за рахунок державного фінансування лише якісних послуг.

Міністерством культури Республіки Адігея (наказ «Про затвердження вимог до якості надання державної послуги закладами культури, які підпорядковані Міністерству культури Республіки Адігея» від 26.03.2012) затверджено критерії формування документного фонду бібліотек, рекомендовано також норми щодо їх забезпечення комп'ютерною технікою, визначено вимоги до технічного стану, приміщення цих закладів.

Результативність діяльності бібліотеки оцінюється за певним набором показників, які повинні бути закріплені в нормативних документах, рекомендаційних стандартах. ІФЛА розробила та видала керівництво «Вимірювання якості роботи» [21; 22]. Згідно з ним, планування якості повинно супроводжуватися її контролем, тому потрібен інструмент вимірювання, що допоможе визначити, як бібліотека рухається до поставленої під час планування мети. Вимірювання ефективності роботи – це збір статистичних та інших даних, їх аналіз із метою оцінювання її ефективності. Тобто зіставлення того, що бібліотека робить (ефективність роботи), з тим, що вона повинна робити (місія) і чого хоче досягти (мета) [22, с. 19].

Питанням визначення цільової аудиторії для публічних бібліотек займалися бібліотечні спеціалісти Швеції, коли апробували нові показники в рамках проекту створення «Керівництва з якості» [Adrial]. Яке населення повинно обслуговуватися головною бібліотекою, а яке бібліотекою-філією? Кого мають обслуговувати мобільні бібліотеки – лише тих людей, які живуть у районі обслуговування? А як щодо людей, які відвідують бібліотеку поряд зі своєю роботою, але живуть в іншому районі, чи, приміром, тих, що живуть поряд із бібліотекою тільки влітку? Або як бути з тими регіонами, населення яких подвоюється або потроюється протягом певних місяців року?

Сучасні технології диктують зміни в завданнях та функціях бібліотек, і бібліотеки зарубіжних країн дедалі частіше постають як багатофункціональні аналітичні центри, що посідають важливе місце в інфраструктурі знань, у соціокультурному просторі держави [7]. За рекомендацією ІФЛА/ЮНЕСКО,

одним з головних завдань публічної бібліотеки сьогодні має стати забезпечення доступу до електронної інформації [24]. Але, на жаль, існуюча система показників, закріплена в нормативах, не відображає повною мірою стан справ у бібліотеках, зокрема, щодо цифрових ресурсів, обсяг яких дедалі збільшується. Часто при цьому обсяг традиційних ресурсів і показники їх використання (книговидач) знижуються, що сприймається як погіршення роботи бібліотек. Зазвичай кількість опрацьованих користувачами електронних документів досить велика, але вони не враховуються як одиниці видачі й не плюсуються до загальної книговидачі, хоча, по суті, замінюють ідентичні друковані видання. Наявність та якість надання таких послуг повинні стати параметрами оцінки результативності діяльності бібліотек у сучасному світі.

Наприклад, у «Керівництві з якості» для бібліотек Швеції на облік роботи бібліотеки в цифровому середовищі спрямовані два показники: відсоток досягнення охоплення цільового населення за допомогою віддалених електронних послуг бібліотеки та кількість сесій, що припадає на кожну електронну бібліотечну послугу в розрахунку на одного представника цільового населення [10].

Звична статистика фіксує традиційний набір показників роботи бібліотеки, але «самі по собі ці цифри не дають уявлення про те, наскільки ефективно і якісно працює та чи інша бібліотека» [21, с. 8]. Очевидно, що потрібна нова система показників діяльності бібліотек, яка відображала б не тільки кількісні, а й якісні аспекти діяльності, що відповідає викликам часу і потребам суспільства, дозволяє більш диференційовано, гнучко підходити до бібліотек, котрі працюють у різних умовах. У цьому контексті важливою є ініціатива створення глобальної бібліотечної статистики, що була започаткована в 2004 р. у Буенос-Айресі. Вона повинна охоплювати повний діапазон послуг бібліотек – традиційних і електронних, показувати роль бібліотек у суспільстві й культурі; демонструвати вплив цих закладів на населення; надавати достовірні результати для публікацій і діяльності з просування бібліотек; обмежуватися оптимальним числом вимірів, бути легкою та доступною для використання в усіх країнах.

Питання розробки нормативів для діяльності публічних бібліотек є актуальним і для нашої країни. Його вирішення можливе за умови встановлення (відповідно до нових проблем і викликів сьогодення) норм, які містили б кількісні та якісні показники щодо розміщення бібліотек, повноти та оновлення їх фондів, стандартів надання послуг, технічного забезпечення, належного рівня підготовки бібліотечних працівників, вимірювання якості роботи бібліотеки тощо. Наявність відповідних нормативних документів дасть можливість конкретній бібліотеці обґрунтовано визначати показники своєї діяльності з урахуванням потреб місцевих жителів та специфіки території.

Список використаної літератури

1. Про державні соціальні стандарти, державні соціальні гарантії [Електронний ресурс] : Закон України, прийнятий Верхов. Радою України 05.10.2000 № 2017-3. – Текст.

дані. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017-14> (дата звернення: 24.01.13).

2. Мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів від 30.05.1997р. № 510. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/510-97-п> (дата звернення: 24.01.13).

3. Багрова И. Ю. Библиотечное законодательство зарубежных стран в конце XX – начале XXI в.: состояние и проблемы / И. Ю. Багрова // Библиотечное дело за рубежом: конец XX – начало XXI века : сб. аналит. и справ. материалов / Федерал. гос. учреждение «Российская гос. б-ка», Отд. заруб. библиотечного и междунар. библ. связей, сектор анализа и обобщения информ. по заруб. библ. делу и библиографии ; [сост. В. В. Качалина]. – М. : Пашков дом, 2009. – С. 85–112.

4. Башун О. Бібліотеки США: погляд українського фахівця / О. Башун. – К. : Нора-Друк, 2004. – 56 с.

5. Беттгер К.-П. Германия. Перспективы развития публичных библиотек / К.-П. Бергер // Публичные библиотеки в зарубежных странах : информ. сб. / сост. В. Р. Фирсов, И. А. Трушина. – СПб. : ИФЛА/РБА, 2003. – С. 21–23.

6. Библиотечное законодательство северных стран Европы // Библиотека и закон. – 1998. – Вып. 5. – С. 82–128.

7. Грабарь Н. Миссия библиотек в условиях электронно-информационной революции / Н. Грабарь, Т. Соколовская // Библ. форум України. – 2012. – № 2. – С. 8–10.

8. Золотова Н. Ю. Библиотечное законодательство США : крат. ист. очерк / Н. Ю. Золотова // Библиотека и закон. – 2000. – Вып. 9. – С. 308–312.

9. Информационно-библиотечная сфера : междунар. акты и рекомендации : сб. справочно-норматив. и рек. материалов / сост.: Е. И. Кузьмин, В. Р. Фирсов. – М. : Либерея, 2001. – 272 с.

10. Лузанова Н. Нормативы и показатели публичных библиотек: реалии и проблемы [Электронный ресурс] : [доклад на очередной XV Ежегод. сессии Конф. РБА, Томск, 16–21 мая 2010 г.] / Н. Лузанова, Я. Юркевич // Публичная библиотека новгородского городского округа : [сайт]. – Текст. данные. – Режим доступа: <http://www.publiclibrary.ru/librarians/rba/conference+2010-09-Luzanova.htm> (дата обращения: 24.01.13).

11. Манифест ИФЛА/ЮНЕСКО о публичной библиотеке [Электронный ресурс] : [1994 г.]. – Режим доступа: <http://www.ifap.ru/oifdocs/ifla/ifla09.pdf> (дата обращения: 24.01.13).

12. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах [Электронный ресурс] : (принят 16.12.1966 Резолюцией 2200 (XXI) на 1496 пленар. заседании Генерал. Ассамблеи ООН). – Текст. данные. – Режим доступа: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=INT;n=15024> (дата обращения: 24.01.13).

13. Модельный стандарт деятельности публичной библиотеки. Новая редакция [Электронный ресурс] : принят Конф. Рос. библ. ассоц., XIII Ежегод. сессией, 22 мая 2008 г., Ульяновск // Российская библиотечная ассоциация : [сайт]. – Текст. данные. – Режим доступа: http://www.rba.ru/content/about/doc/mod_publ.php (дата обращения: 24.01.13).

14. Об изменении социальных нормативов и норм, одобренных распоряжением Правительства РФ от 3 июля 1996 г. № 1063-р [Электронный ресурс] : распоряжение Правительства РФ от 13.07.2007 № 923-р // КонсультантПлюс: надежная правовая поддержка : [сайт]. – Текст. данные. – Режим доступа: <http://www.rba.ru/content/activities/address/law/fedzak/923.pdf> (дата обращения: 24.01.13).

15. Об основах социального обслуживания населения в Российской Федерации [Электронный ресурс] : Закон Российской Федерации (с изменениями и дополнениями) от 10 декабря 1995 г. № 195-ФЗ / Информ.-правовой портал «Гарант». – Текст. данные. – Режим доступа: <http://base.garant.ru/105642/> (дата обращения: 24.01.13).

16. Об утверждении методических указаний по реализации вопросов местного значения в сфере культуры городских и сельских поселений, муниципальных районов и методических рекомендаций по созданию условий для развития местного традиционного художественного творчества [Электронный ресурс] : Приказ М-ва культуры и массовых коммуникаций РФ от 25.05.2006 № 229 // АльянсМедиа: национальное деловое партнерство : [сайт]. – Текст. данные. – Режим доступа: http://www.businessuchet.ru/pravo/DocumShow_DocumID_115522.html (дата обращения: 24.01.13).

17. Об утверждении нормативов минимального ресурсного обеспечения услуг сельских учреждений культуры (общедоступных библиотек и культурно-досуговых учреждений) [Электронный ресурс] : Приказ М-ва культуры и массовых коммуникаций Российской Федерации от 20 февраля 2008 г. № 32. – Текст. данные. – Режим доступа: www.nbdrx.ru/chit/nmo/doc/nmo10_5.doc (дата обращения: 24.01.13).

18. О внесении изменений в методику определения нормативной потребности субъектов Российской Федерации в объектах социальной инфраструктуры [Электронный ресурс] : распоряжение Правительства Российской Федерации от 23 ноября 2009 г. // Электронный фонд правовой и нормативно-технической документации. – Текст. данные. – Режим доступа: <http://docs.cntd.ru/document/902186785> (дата обращения: 24.01.13).

19. О государственных минимальных социальных стандартах [Электронный ресурс] : Закон Республики Беларусь от 11.11.1999 № 322-3 : по состоянию на ноябрь 2011 г. –

Текст. данные. – Режим доступа: <http://pravo.levonevsky.org/bazaby11/republic47/text163.htm> (дата обращения: 24.01.13).

20. О социальных нормативах и нормах [Электронный ресурс] : распоряжение Правительства РФ № 1063-р от 3 июля 1996 г. (с изменениями от 14 июля 2001 г.) // LiBRARY-RU : [сайт]. – Текст. данные. – Режим доступа: http://www.library.ru/1/act/doc.php?o_sec=129&o_doc=1099 (дата обращения: 24.01.13).

21. Пол Р. Измерение качества деятельности библиотек : пер. с англ. / Розвита Пол, Питер те Бокхорст ; [науч. ред. Г. А. Кисловской]. – М. : Пашков дом, 2008. – 314 с.

22. Пол Р. Измерение качества работы : междунар. руководство по измерению эффективности работы университет. и других науч. б-к / Розвита Пол, Питер те Бокхорст ; пер. с англ. Н. Соколовой ; под. ред. О. Ю. Устинова. – М. : Логос, 2002. – 152 с.

23. Рекомендации по реформе библиотечного законодательства в Центральной Европе // Библиотека и закон. – 2009. – Вып. 26. – С. 73–80.

24. Руководство ИФЛА/ЮНЕСКО по развитию службы публичных библиотек // Библиотека и закон. – 2008. – Вып. 24. – С. 182–256.

25. Руководящие принципы библиотечного законодательства и библиотечной политики в Европе // Библиотека и закон. – 2009. – Вып. 26. – С. 89–98.

26. Тикунова И. П. Концептуальные модели современной библиотеки в странах Баренцева Евро-Арктического региона [Электронный ресурс] / И. П. Тикунова. – Текст. данные. – Режим доступа: http://conf.cpic.ru/upload/eva2006/reports/doklad_1044.doc (дата обращения: 24.01.13).

27. Шатохина Н. Объединение или децентрализация... / Н. Шатохина // Независимый библ. адвокат. – 2012. – № 3. – С. 5–12.

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

**Т. Новальська, професор, д. і. н.,
завідувач кафедри книгознавства і бібліотекознавства,
декан факультету культурології КНУКіМ
І. Тимошенко, доцент, к. і. н.,
кафедри книгознавства і бібліотекознавства КНУКіМ**

КАФЕДРА БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВА КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ В ІМЕНАХ (1968–2003)

У статті висвітлюється наукова, педагогічна та організаційна діяльність завідувачів кафедри бібліотекознавства КНУКіМ (КДІК) – знаних в Україні та за її межами науковців, з іменами яких пов'язаний розвиток бібліотечної думки та фахової освіти, за період функціонування кафедри з 1968-го до 2003 р. – часу її першої реорганізації.

Ключові слова: бібліотекознавець, педагог, організатор, бібліотечна освіта, кафедра бібліотекознавства, завідувач кафедри.

Поглиблене дослідження та осмислення здобутків фундаторів київської бібліотекознавчої школи є важливим чинником подальшого розвитку бібліотечно-інформаційної освіти в Україні. Метою статті є висвітлення основних напрямів діяльності відомих в Україні та за її межами бібліотекознавців – вискокпрофесійних фахівців і талановитих організаторів, які в 1968–2003 рр. керували кафедрою бібліотеко-

знавства КНУКіМ (до лютого 1999 р. – Київський державний інститут культури; КДІК).

Історія кафедри книгознавства і бібліотекознавства КНУКіМ веде відлік з 1964 р., коли вона розпочала свою діяльність як структурний підрозділ Київської філії Харківського державного інституту культури. У серпні 1968 р. філію було реорганізовано в Київський державний інститут культури, у складі

якого функціонували бібліотечний факультет і факультет культурно-освітньої роботи.

На бібліотечному факультеті підготовку фахівців для бібліотечно-інформаційних установ здійснювали дві кафедри – бібліотекознавства та бібліографії.

Першим керівником кафедри бібліотекознавства став ректор новоствореного інституту *Олексій Степанович Сокальський (1918–1991)* – бібліотекознавець, педагог, талановитий організатор і творча особистість. Він був кандидатом педагогічних наук, йому першому в колишньому СРСР присвоїли звання професора в галузі бібліотекознавства і бібліографії. Очоливши інститут і кафедру (був її завідувачем у 1968–1973 рр.), поєднував адміністративну, організаційну та педагогічну роботу з науковою. О. Сокальський – автор понад 160 наукових праць, у т. ч. багатьох монографій, статей, підручників, програм курсів і спецкурсів [1–5], в яких висвітлювалися теоретичні питання бібліотекознавства, історія бібліотечної справи, шляхи розвитку вітчизняних книгозбірень, процеси їх централізації, автоматизації та механізації, проблеми комплектування фондів, підготовки бібліотечних кадрів. О. Сокальський, як фундатор кафедри, розробив основи її діяльності, був автором і співавтором українських підручників з бібліотекознавства, ініціатором проведення конференцій з теоретичних та практичних питань бібліотечної галузі.

У перші роки розбудови КДІК він разом зі своїми колегами доклав чимало зусиль для формування творчого колективу бібліотечного факультету. Деякі викладачі залишилися працювати після реорганізації філії, багатьох знаних фахівців бібліотечної справи було запрошено на роботу в новостворений інститут з інших установ. Серед перших викладачів факультету були: П. Беляєва, О. Довгопола, Є. Перелигіна, Ж. Доля, Н. Королевич, Н. Мірошніченко, Л. Одинока, Н. Рева, З. Руда, М. Тимофієва, О. Третьак, В. Туров. Їх науковий і практичний доробок сприяв розвитку вітчизняної бібліотекознавчої науки.

З кожним наступним навчальним роком збільшувался набір студентів, удосконалювалася підготовка спеціалістів. Із розвитком бібліотекознавства як науки, удосконаленням бібліотечної освіти, зростанням наукового потенціалу професорсько-викладацького складу на бібліотечному факультеті було відкрито нові спеціалізовані кафедри: фондів і каталогів (очолив доцент, к. пед. н. П. Коломієць); науково-технічної інформації (керівник – доцент, к. т. н. Л. Амлинський); бібліотечно-інформаційного обслуговування дітей і юнацтва (професор, д. філол. н. Ю. Лазебник); галузевої бібліографії (професор, д. філол. н. Л. Скрипник).

До початку 1990-х рр. навчальні плани та програми курсів формували на загальносоюзному рівні, в Московському державному інституті культури. Водночас викладачі кафедр бібліотечного факультету КДІК, крім унормованих дисциплін, запровадили викладання таких курсів, як «Історія бібліотечної справи України», «Історія української бібліографії», «Історія української книги», «Краєзнавча бібліографія», в яких розкривалися національні особливості розвитку українського бібліотекознавства і бібліо-

графії, висвітлювалися здобутки провідних бібліотек республіки.

З 1973-го по 1987 р. кафедру бібліотекознавства очолював *Віктор Михайлович Пілецький (1921–1987)* – доцент, професор, к. пед. н., представник московської та ленінградської бібліотечних шкіл, науковий доробок якого в цей період став значним внеском у розвиток київської бібліотечної школи. Його наукову-організаційну та педагогічну діяльність було спрямовано на розроблення і запровадження таких навчальних курсів, як «Вступ до фаху», «Робота з читачами», «Організація роботи бібліотеки». Викладачі кафедри забезпечували підготовку бібліотечних фахівців за напрямками: масові бібліотеки; суспільно-політична література; сільськогосподарська література; природничо-наукова література; наукові бібліотеки; дитячі бібліотеки. Студенти мали змогу обирати одну з форм державної атестації: скласти три державні іспити або ж один іспит і написати дипломну роботу (до її написання допускалися студенти, які брали участь у наукових гуртках кафедри та наукових конференціях).

У цей період кафедра забезпечувала підготовку фахівців бібліотечної справи для зарубіжних країн – Болгарії, В'єтнаму, Конго, Монголії, Руанди, Чехословаччини та ін.

З початку 1980-х рр. важливою складовою навчального процесу стала «функціональна спеціалізація». Студенти 4-го, випускного, курсу, незалежно від напрямку підготовки та поділу на академічні групи, обирали один із видів діяльності в бібліотеках: комплектування, каталогізацію, роботу з читачами, роботу з фондами, методичну роботу. Така функціональна спеціалізація сприяла глибокій практичній підготовці студентів стаціонару, які набували необхідних знань і навичок відповідно до конкретних завдань у бібліотеці, та давала змогу випускникам швидко включатись у виробничий процес.

Після переїзду кафедри з невеликого приміщення на вул. Річній, 2, у навчальний корпус на вул. Чигоріна, 14, відбулося помітне поліпшення її матеріально-технічної бази. Так, тут діяв читальний зал, в якому студенти могли ознайомлюватися з періодичними та навчальними фаховими виданнями. На кафедрі було організовано секції: теорії і історії бібліотечної справи; роботи з читачами; організації і управління бібліотечною справою.

Як авторитетний бібліотекознавець В. Пілецький виступав на сторінках всесоюзної фахової преси, брав участь у багатьох наукових конференціях, керував підготовкою аспірантів. У наукових публікаціях він обґрунтував соціально-психологічну складову бібліотечної теорії, зокрема щодо вивчення читача та бібліотекаря з метою організації їх продуктивної взаємодії [6–9]. Кафедру бібліотекознавства було визнано однією з провідних у колишньому СРСР з оцінювання та рецензування кандидатських і докторських дисертацій, представлених до захисту в Московському та Ленінградському державних інститутах культури.

У 1987 р. завідувачем кафедри бібліотекознавства стала професор, к. і. н. *Лілія Павлівна Каліберда*.

Вона очолювала кафедру (з невеликою перервою) до 1994 р.

Під керівництвом Л. Каліберди професорсько-викладацький склад кафедри працював над модернізацією бібліотечної освіти на засадах фундаментальності й універсальності з поглибленою функціональною підготовкою. З метою активізації навчального процесу, наближення його до вимог практичної діяльності та суспільних потреб було розроблено – практично вперше в такому повному обсязі – науково-методичний комплекс документного забезпечення кожної дисципліни, викладання яких здійснювали співробітники кафедри.

Здобутком кафедри стало впровадження цілого комплексу активних форм і методів навчання студентів бібліотечного факультету. Наприклад, студентів кожної академічної групи для проведення практичних і семінарських занять із фундаментальних дисциплін – «Робота з читачами» та «Організація і управління в бібліотеці» – поділили на дві підгрупи і таким чином забезпечили індивідуалізацію навчання. Для викладання в таких підгрупах запрошували директорів і керівників підрозділів найкращих бібліотек м. Києва. Цікавим досвідом для студентів у процесі вивчення курсу «Робота з читачами» були розроблення та проведення комплексних масових заходів з метою популяризації книги і читання. Ще однією формою співпраці з бібліотеками стало створення на базі деяких з них філій кафедри бібліотекознавства з метою більш глибокого ознайомлення студентів з професією не тільки під час проходження виробничої практики, а й під час практичних і лабораторних занять.

Під керівництвом Л. Каліберди активізувалася наукова й навчальна діяльність викладачів кафедри. Так, протягом 1991–1995 рр. вони опублікували понад 70 статей у фахових виданнях, збірниках наукових праць, матеріалах науково-практичних конференцій та періодичних виданнях різного спрямування. Значну увагу було приділено підвищенню кваліфікації викладачів, які мали змогу проходити стажування в найбільших бібліотеках України та провідних профільних навчальних закладах, зокрема в Московському державному інституті культури. Вперше в історії кафедри доцент, к. і. н. Т. Ківшар підготувала й захистила докторську дисертацію зі спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство та бібліографія».

В останнє десятиріччя ХХ ст. – період державотворення в незалежній Україні – відбулися кардинальні зміни в інформаційних технологіях, унаслідок чого постали нові завдання та виклики стосовно підготовки спеціалістів у бібліотечній галузі. Кафедра бібліотекознавства отримала можливість самостійно розробляти навчальні плани та програми курсів з підготовки фахівців. Класичний набір бібліотекознавчих дисциплін доповнився авторськими курсами викладачів із менеджменту, маркетингу, методики соціологічних досліджень, з вивчення інформаційних технологій та впровадження їх у бібліотечну діяльність.

У сфері наукових зацікавлень Л. Каліберди перебували питання розвитку бібліотечної справи, фор-

мування сучасного бібліотечного фахівця відповідно до вимог часу, розроблення моделі бібліотечного спеціаліста, впровадження етичних і моральних засад у роботу бібліотекарів, проблеми фахової освіти в контексті включення галузі в єдиний інформаційний простір [10–14]. За її авторства підготовлено навчально-методичний посібник «Загальне бібліотекознавство» для студентів вищих навчальних закладів зі спеціальності «Бібліотекознавство і бібліографія», в якому було використано інноваційні підходи до організації та викладу матеріалу, подано тестові завдання і допоміжні матеріали.

Як фахівець з активною громадською позицією Л. Каліберда брала участь в організації та популяризації одного з перших в Україні об'єднання бібліотекарів – Української бібліотечної асоціації. Вона також була співавтором «Кодексу етики бібліотекарів», прийнятого II Всеукраїнським конгресом бібліотекарів у 1996 р.

З 1994-го по 2000 р. (з перервою) кафедру бібліотекознавства очолювала *Ада Семенівна Чачко* (1934–2011), професор, д. пед. н., академік Міжнародної академії інформатизації. Під її керівництвом викладачі кафедри розробили кваліфікаційні характеристики бібліотекаря-бібліографа публічних бібліотек, менеджера бібліотечних систем, менеджера видавничої справи та книготорговельного підприємства, в яких було «здійснено спробу сполучити продуктивні традиції українського бібліотекарства з реаліями і перспективами міжнародного розвитку бібліотечних та інформаційних систем» [19, с. 22].

До кола наукових інтересів А. Чачко входили питання сучасного й майбутнього бібліотек і бібліотечних працівників. Вона була фундатором нового напрямку в українському бібліотекознавстві – бібліотечної професіології, яку розглядала як наукову і навчальну дисципліну.

А. Чачко організувала і провела наукові читання пам'яті В. Пілецького (1996), започаткувала видання збірника наукових праць «Бібліотечна наука, освіта, професія у демократичній країні» (1998, 2000, 2002). Під її керівництвом було успішно захищено 6 кандидатських і 2 докторські дисертації. У науковому доробку А. Чачко – 5 монографій, підручник, низка наукових статей у російських та українських фахових виданнях, кілька десятків виступів на наукових конференціях, професійних зібраннях [15–19].

У 2000–2003 рр. кафедру очолювала *Тайсія Іванівна Ківшар*, професор, д. і. н. Під її керівництвом було розроблено новий навчальний план за спеціальністю «Бібліотекознавець – менеджер бібліотечно-інформаційних систем і технологій», за яким передбачалася фундаментальна підготовка фахівців, обізнаних із менеджерською та маркетинговою діяльністю, технологічними процесами запровадження сучасних технологій для задоволення інформаційних потреб користувачів. Викладачі кафедри, аспіранти та студенти здійснювали дослідження комплексної наукової теми «Бібліотечна Україна». Також було захищено кілька кандидатських і одну докторську (професором Т. Горбаченко – з проблем писемної культури Київської Русі) дисертації.

З нагоди 30-річчя першого випуску бібліотечного факультету було проведено зустріч з його випускниками, а також наукову конференцію (2002). Крім того, цього ж року кафедра організувала міжнародну науково-практичну конференцію «Степан Сірополко – визначний український вчений, громадський, політичний і культурно-освітній діяч (1872–1959)». Завдяки високому науковому рівню кафедри тут проходять апробацію вітчизняні дисертаційні дослідження у галузі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства.

Значна увага приділялася забезпеченню навчального процесу сучасними методичними матеріалами з урахуванням вимог до підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів. Т. Ківшар входила до складу робочої групи Міністерства освіти і науки, утвореної при КНУКіМ, з розроблення державного Стандарту вищої освіти: освітньо-кваліфікаційна характеристика «Бакалавр» за спеціальністю «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія».

Наукові інтереси Т. Ківшар зосереджувалися на методологічних аспектах вивчення історії бібліотечної справи України, її взаємозв'язків із книжковою справою, соціальних функцій бібліотек. У своїх дослідженнях, крім історичних аспектів, вона аналізувала питання сучасної бібліотечної справи, розглядала проблеми бібліотечного законодавства в Україні, продовжувала вивчення соціальних функцій бібліотек, зумовлених особливостями суспільного розвитку для збереження стабільного функціонування та подальшого вдосконалення цих закладів у системі соціальних комунікацій. Значний внесок було зроблено і в розвиток української бібліотекознавчої біографістики. Т. Ківшар написала низку статей про бібліологічний доробок таких визначних українських діячів, як О. Грушевський, С. Русова, а також бібліотекознавців і книгознавців: Ю. Меженка, С. Сірополка, Л. Биковського, Я. Стешенка, В. Короліва-Старого, І. Вугмана. Перу дослідниці належать понад 150 публікацій. Також вона неодноразово виступала на міжнародних і вітчизняних наукових конференціях [20–24].

Дана стаття є першою спробою узагальнення наукової, педагогічної, науково-методичної та організаційної діяльності видатних вітчизняних педагогів вищої кийської бібліотечної школи – О. Сокальського, В. Пілецького, Л. Каліберди, А. Чачко, Т. Ківшар, які очолювали кафедру бібліотекознавства КНУКіМ у 1968–2003 рр. Ми плануємо й далі здійснювати дослідження, що поглиблюють і розширюють знання про осіб, які відіграли значну роль у становленні та розвитку бібліотекознавства, бібліотечно-інформаційної освіти в Україні, тож запрошуємо до співпраці викладачів і випускників КНУКіМ різних років.

Список основних публікацій завідувачів кафедри бібліотекознавства (1968–2003)

1. Сокальський О. С. Бібліотечні фонди і каталоги / О. С. Сокальський, Є. П. Тамм, В. М. Туров. – К. : Вища шк., 1971. – 363 с.

2. Сокальський О. С. Книга і бібліотека майбутнього / О. С. Сокальський // Соціаліст. культура. – 1968. – № 4. – С. 30–31.

3. Сокальський А. С. Некоторые проблемы комплексной автоматизации библиотечных процессов / А. С. Сокальський // Науч. и техн. 6-ки. – 1969. – № 8. – С. 31–36.

4. Сокальський О. С. Організація бібліотечної справи / О. С. Сокальський. – Х. : Книжк. палата УРСР, 1970. – 230 с.

5. Сокальський О. С. Як ми готуємо кадри / О. С. Сокальський // Культура і життя. – 1968. – 19 трав.

6. Пилецкий В. М. Библиотечная профессия и динамическое чтение / В. М. Пилецкий // Совершенствование подготовки культурно-просветительных кадров Украинской ССР : сб. материалов. – Х., 1975. – С. 60–62.

7. Пилецкий В. М. Дифференциация читателей: новый подход / В. М. Пилецкий // Библиотекарь. – 1977. – № 1. – С. 70–72.

8. Пилецкий В. М. Заводская библиотека в условиях научно-технической революции / В. М. Пилецкий. – К., 1984. – 308 с. – ДЕП в ГРНТБ УССР 04.06.84 г., № 973-УК-84.

9. Пилецкий В. М. Не слишком ли много эмоций? / В. М. Пилецкий // Библиотекарь. – 1967. – № 9. – С. 52–53.

10. Каліберда Л. П. Авторитет бібліотекаря. Складові успіху / Л. П. Каліберда // Імідж сучасної бібліотеки : зб. ст. – К., 2001. – С. 101–108.

11. Каліберда Л. П. Бібліотека як соціальний інститут / Л. П. Каліберда // Бібліотеки у розвитку історичної науки в Україні : тези наук.-практ. конф. – К., 1994. – С. 62–65.

12. Каліберда Л. П. Бібліотечна освіта в Україні і проблеми її удосконалення / Л. П. Каліберда // Вісн. Книжк. палати. – 1997. – № 2. – С. 13–16.

13. Каліберда Л. П. Загальне бібліотекознавство : навч.-метод. посіб. / Л. П. Каліберда. – К., 1998. – 125 с.

14. Каліберда Л. П. Кодекс українського бібліотекаря / Л. П. Каліберда, В. С. Пашкова // Бібл. вісн. – 1996. – № 6. – С. 5.

15. Чачко А. С. Базовые ценности и трансформация современной библиотеки / А. С. Чачко // Библиотековедение. – 2000. – № 4. – С. 26–30.

16. Чачко А. С. Бібліотека як культурно-цивілізаційний феномен : [визначення поняття] / А. С. Чачко // Бібл. планета. – 2001. – № 2. – С. 37.

17. Чачко А. С. Бібліотекарі в інформаційному суспільстві: не проблема, а реальність / А. С. Чачко // Вісн. Книжк. палати. – 2001. – № 10. – С. 23–25.

18. Чачко А. С. Библиотековедение в человеческом измерении : монография / А. С. Чачко ; Акад. информатизации при ООН, отд-ние «Библиотековедение». – К. ; М., 2000. – 168 с.

19. Чачко А. С. Концепція кафедри бібліотекознавства КНУКіМ : основні положення і коментар / А. С. Чачко // Вісн. Книжк. палати. – 1999. – № 4. – С. 21–23.

20. Ківшар Т. І. Бібліотеки і влада в Україні на сучасному етапі / Т. І. Ківшар // Бібліотека. Інформація. Суспільство. – К., 1998. – С. 23–28.

21. Ківшар Т. І. Головні напрями бібліотечної політики в добу української революції 1917–1921 рр. / Т. І. Ківшар // Архівна та бібліотечна справа в Україні доби визвольних змагань (1917–1921). – К., 1998. – С. 93–99.

22. Стандарт вищої освіти : освітньо-кваліфікаційна характеристика «Бакалавр» (назва освітньо-кваліфікаційного рівня) за спец. 6.020100 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія» (код і назва спеціальності) напряму підготовки 0201 «Культура» (код і назва напряму підготовки): проект / розроб. Т. І. Ківшар [та ін.]. – К. : [б. в.], 2005. – 54 с.

23. Ківшар Т. І. Степан Сірополко / Т. І. Ківшар // Бібл. вісн. – 1997. – № 6. – С. 32–35.

24. Ківшар Т. Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923) : [монографія] / Таїсія Ківшар ; Центр пам'яткознавства НАН України та Укр. т-ва охорони пам'яток історії та культури, Київ. держ. ін-т культури. – К. : Логос, 1996. – 340 с. : табл. – Бібліогр.: с. 277–326.

І. Лосієвський, *д. філол. н.,*
завідувач відділу Харківської державної наукової бібліотеки
ім. В. Г. Короленка

УНІКАЛЬНІ ПАМ'ЯТКИ У ФОНДАХ ХДНБ ім. В. Г. КОРОЛЕНКА

ОСТАННІМИ роками Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка отримала сотні книжкових дарунків від українських, російських, білоруських та польських видавництв.

Слід відзначити дарунок відомого дослідника історії та культури Слобожанщини, директора Харківського приватного музею міської садиби, видавця А. Парамонова, який передав бібліотеці майже весь тираж факсимільного видання – альбому автографів видатних вітчизняних і зарубіжних митців ХХ ст. з колекції харків'янина О. Сарани (1903–1975). Це видання – 3-й випуск серії «Харківські колекції», підготовлений до друку ХДНБ ім. В. Г. Короленка і Харківським приватним музеєм міської садиби. Колекція О. Сарани, яка нині зберігається у бібліотеці, містить унікальні пам'ятні та мемуарні записи М. Рильського, О. Гончара, С. Маршака, О. Твардовського, Е. Гілельса, Б. Гмирі, В. Касіяна, М. Крушельницького, І. Мар'яненка, Є. Мірошніченко, Д. Ойстраха, І. Паторжинського, Л. Ревуцького, Н. Ужвій, А. Хачатуряна, Д. Шостаковича і багатьох інших.

Рідкісні та цінні видання, архівні документи XVII–XX ст. були подаровані колекціонерами – завідувачем лабораторії реставрації Харківської державної академії дизайну і мистецтв Ю. Дерев'янком, відомим українським фотохудожником В. Оглобліним та харківським підприємцем і художником Ю. Ваткіним.

На особливу увагу заслуговують надзвичайні надходження, що зберігаються в бібліотеці й які важко із чимось порівняти. Завдяки ним фонди ХДНБ ім. В. Г. Короленка миттєво постарішали майже на 1800 років! Йдеться про колекцію керамічних клейм – текстових, фігурних і лінійних тиснень на фрагментах давньогрецьких амфор та черепиці IV–II ст. до н. е. Її книгозбірні подарував професор Харківського національного технічного університету «ХПІ» О. Горілий – син колишнього завідувача відділу комплектування, заступника директора ХДНБ ім. В. Г. Короленка В. Горілого, одного з організаторів роботи з формування колекцій пам'яток писемності та друку в 1930-і рр. Саме тоді до фондів бібліотеки надійшли інкунабули та палеотипи, багато інших стародруків, колекції цінних архівних документів XVII–XIX ст.

Античні артефакти, подаровані О. Горілим, належать до т. зв. епіграфічних джерел з історії Давньої Греції та заснованих греками колоній, пізніше – міст-держав Причорномор'я. Переважну більшість

становлять клейма гончарних майстерень на фрагментах посудин і черепиці, знайдених у східному Криму, на теренах колишнього Боспора Кіммерійського.

Керамічні клейма давньогрецьких майстрів є джерелами цінної інформації про організацію та особливості їх праці, виробництво й продаж, асортимент гончарних виробів, характер і масштаб економічних зв'язків в античну добу. Текстові клейма містять унікальний лінгвістичний матеріал, досліджуються як джерело найцінніших даних з ономастики, тому що майже на кожному наведено ім'я жерця, правителя, чиновника, керівника виробництва, власника майстерні. Серед клейм є й справжні твори мистецтва. На думку професора О. Горілого, високий художній рівень зображень на окремих клеймах значною мірою захищав гончарну продукцію від підробки.

У харківській колекції репрезентовано прямокутні, круглі, овальні та інші за формою клейма на фрагментах амфор, виготовлених на островах Родос, Кос і Фасос, у містах Гераклея та Сінопа на азіатському узбережжі Понта Евксинського – Чорного моря. Здебільшого клейма текстові, але є кілька із зображеннями предметів живої та неживої природи, посуду, зокрема атрибута бога виноградарства і виноробства Діоніса – канфара; «прори» – носа корабля, квітки на стеблі – троянди чи граната, що є ознакою родоських клейм, виноградного грона. Останнє зображення, як і зображення канфара Діоніса та носа корабля, можна співвіднести з призначенням гончарних виробів – кінчатих амфор, в яких зберігали та перевозили вино. Давньогрецький історик Полібій згадує про 10 тис. таких амфор, надісланих з Родосу до Сінопи у 220 р. до н. е.

Клейма на черепиці з колекції О. Горілого свідчать, що її було виготовлено у майстернях Боспора Кіммерійського у III ст. до н. е. Це черепиця з дахів будинків давніх жителів Причорномор'я.

Колекції античних артефактів, які є джерелами з історії «мертвих» мов та писемності, створено в багатьох музеях і бібліотеках світу. Найбільша в Україні колекція керамічних клейм зберігається у Керченському історико-археологічному музеї. Тепер одне з таких зібрань є і в ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

**В. Чумак, координатор
відділу комунікації та адвокації
програми «Бібліоміст»**

БІБЛІОТЕКИ – МОСТИ ДО ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ

ПРОГРАМА «Бібліоміст» у співпраці з Міністерством культури України та Національною парламентською бібліотекою України успішно розпочала проект «Бібліотеки – мости до електронного урядування», мета якого – надати бібліотекам можливість у партнерстві з неурядовими організаціями (НУО) навчити громадян користуватися наявними національними і регіональними електронними послугами та провести місцеві інформаційні кампанії для популяризації ресурсів е-урядування.

Ця ініціатива спричинила необхідність організації в м. Києві дводенного тренінгу для тренерів – бібліотекарів та представників неурядових організацій з 20 регіонів України. Учасників тренінгу відбирали на конкурсній основі з урахуванням поданих заявок із власними креативними ідеями для підтримки електронного урядування українцями.

Головним завданням тренінгу було навчити тренерів проводити практичні заняття з е-послуг та винайти найкращий спосіб поширення інформації щодо них, а також підвищити рівень використання цих послуг. Програма тренінгу спрямовувалася на навчання різних груп населення ефективно спілкуватися з урядовими структурами, брати участь у прийнятті рішень місцевої влади та отримувати необхідні адміністративні послуги в новому е-форматі.

Учасники тренінгу ознайомилися з існуючими електронними послугами і дійшли висновку, що їх не так уже й мало. Під час тренінгу вони дізналися, як саме донести отримані знання до своїх цільових ауди-

торій. Практичний підхід до проведення тренінгів було підтримано одностайно. Представники НУО

відзначили професійність тренерів-бібліотекарів та визнали, що раніше недооцінювали ресурси сучасних бібліотек. Бібліотекарі, у свою чергу, подолали початкову невпевненість щодо роботи з менш знайомими партнерами та налаштувалися на майбутню тісну співпрацю.

Після тренінгу обласні команди бібліотекарів та представників НУО вже готові до впровадження програм навчання у своїх областях. Деякі з них поділилися досвідом і планами щодо подальшої реалізації проекту.

«Під час тренінгу ми розробили чітку стратегію того, як впроваджувати проект е-урядування в нашому регіоні», – сказав Роман Савчук, тренер від Чернігівської НУО «Ахалар». Його партнерка, тренер від Чернігівської ОУНБ Анастасія Ширманова підтримала п. Савчука: «Ми не знали, з чого почати проект, адже інформації стосовно електронного урядування дуже багато. Після цього тренінгу я отримала багато практичних порад щодо реалізації проекту», – сказала вона.

Валентина Бендюг і Валентина Максимчук, тренери з м. Рівного, зазначили, що тренінг зорієнтував їх на потреби різних цільових аудиторій. «Тепер ми знаємо, як навчити людей користуватися е-послугами, адже загалом дуже складно переконати людей спробувати щось нове».

Ольга Коновальчук, тренер від Вінницької ОУНБ, зазначила: «Ми чули багато ідей про реалізацію проекту, і тепер настав час, щоб перетворити їх у реальність».

**Міжнародною премією за надання послуг у сфері е-урядування
відзначено Центральну бібліотеку ім. М. Л. Кропивницького ЦБС для дорослих м. Миколаєва**

Ініціатива з е-урядування допомогла миколаївським бібліотекам стати невід'ємними центрами міської громади

Бібліотеку було нагороджено премією за послуги у сфері е-урядування в конкурсі, що проводився в рамках міжнародної ініціативи «Електронна інформація для публічних бібліотек» (EIFL-PLIP).

Програма EIFL з розроблення інноваційних проектів для публічних бібліотек реалізується за фінансової підтримки Фонду Білла і Мелінди Гейтс. Бібліотека ім. М. Л. Кропивницького успішно продемонструвала, як нові технології та ресурси сучасно обладнаних публічних бібліотек допомагають збільшенню громадської участі у місцевому врядуванні.

Л. Бейліс, к. і. н.,
завідувач сектору Національної
парламентської бібліотеки України

VII ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ «БІБЛІОТЕКА І КНИГА В КОНТЕКСТІ ЧАСУ»

17–18 квітня 2013 р. у м. Києві пройшла VII Всеукраїнська науково-практична конференція «Бібліотека і книга в контексті часу» (тема року: «Публічні бібліотеки: традиції і сучасність»), організована Національною парламентською бібліотекою України за сприяння Міністерства культури України і в партнерстві з програмою «Бібліоміст».

Нинішні умови функціонування вітчизняних публічних бібліотек розглядались у різноманітних аспектах, і фахівці у своїх виступах, не оминаючи спірних та важко вирішуваних проблем, намагались — і без успіху — оцінювати стан бібліотечної справи по-державницькому, виходячи з усвідомлення власної відповідальності перед суспільством за якість і результативність діяльності галузі.

Високий професійний рівень зібрання був визначений змістовними виступами заступника міністра культури України **В. Балюрка**, начальника відділу аналізу та прогнозування діяльності бібліотек Міністерства культури України **Л. Нікіфоренко**, голови ЦК Профспілки працівників культури України **Л. Перелигіної**, директора департаменту видавничої справи і преси Державного комітету телебачення і радіомовлення України **О. Кононенка**, генерального директора Національної парламентської бібліотеки України **Т. Вилегжаніної**, президента Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів **О. Афоніна**, декана факультету культурології Київського національного університету культури і мистецтв **Т. Новальської**, завідувачки науково-методичного відділу НПБУ **І. Цуріної**, ученого секретаря цієї ж бібліотеки **Н. Розколупи** та багатьох інших авторитетних діячів вітчизняної бібліотечної справи.

Можна стверджувати, що всі висловлені думки були підпорядковані кільком наріжним ідеям. Зокрема, наголошувалося на тому, що публічні бібліотеки є важливими осередками громадянського виховання особистості, організації і згуртування людей на різних рівнях — від сільського до загальнодержавного.

Підкреслювалося, що функціональні обов'язки публічної бібліотеки розширюються, і нині в загальному спектрі послуг дедалі більше місця займає соціокультурна робота. Це сприяє спілкуванню людей різного віку, зміцненню родинних зв'язків, соціальній адаптації дітей і молоді та допомагає протистояти проявам бездуховності й асоціальної (девіантної) поведінки. Останнім часом бібліотеки активніше залучаються до електронного урядування.

Наскрізною думкою багатьох виступів було те, що діяльність бібліотек, як і інших культурних та освіт-

ніх установ, потребує не лише вдосконалення існуючої законодавчо-нормативної бази, а й беззастережного дотримання чинних норм з боку владних органів усіх рівнів. Так, необхідно застосовувати правовий захист у випадку протизаконного скорочення бібліотечної мережі, а також обґрунтовано не допускати прийняття рішень, що негативно впливають на забезпеченість населення бібліотечним обслуговуванням і погіршують соціальний стан бібліотекарів. Повсюдно здійснюється робота з оптимізації структури установ медицини, культури і освіти, що призводить до їх банального скорочення — без удосконалення і з погіршенням обслуговування населення. У зв'язку з цим найближчі соціальні орієнтири — забезпечення прав населення на бібліотечні послуги, розв'язання проблеми повної зайнятості працівників бібліотек і, крім того, вирішення питання щодо встановлення тарифу I розряду на рівні мінімальної заробітної плати. В цьому напрямі велику роль відіграє поєднання зусиль закладів культури, Міністерства культури України та ЦК Профспілки працівників культури України.

На конференції зазначалося, що важливі питання щодо стану книговидавництва, книгорозповсюдження і читання в державі буде винесено на відповідні парламентські слухання (відбулися 14 травня ц. р.). Нині готується державна цільова програма, спрямована на покращення ситуації з поповненням бібліотечних фондів, а Міністерство культури України переглядає постанову щодо організації платних послуг у закладах сфери свого впливу, оскільки нинішня її редакція безпідставно звужує ці можливості.

Одним з аспектів ідеологічного підґрунтя діяльності бібліотек є підвищення авторитету книги серед населення. Як зазначив директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України академік **М. Жулинський**, «культ книги — перша ознака цивілізаційного рівня нації». Його виступ в історичному плані розкрив життєвий подвиг творців української книги — Т. Шевченка, П. Куліша, Є. Гребінки, М. Гоголя.

На конференції йшлося і про сучасний стан української книги, який важко назвати задовільним. Зазначалося, що зруйновано мережу книжкових магазинів, поліграфічну базу державної форми власності. Переведення на госпрозрахунок колись потужних державних видавництв поставило їх на межу виживання. Спостерігається криза у читанні, зокрема літератури гуманістичного спрямування.

Система публічних бібліотек України в цілому виконує свої функції. В країні нині діють понад

18 тис. бібліотек сфери впливу Міністерства культури. Однак непокоїть те, що кожного року закриваються близько ста книгозбірень, переважно в сільській місцевості. Доволі часто це відбувається без погодження з Міністерством культури, хоча це й передбачено законодавством. Унаслідок цього затверджені Конституцією права громадян України на вільний доступ до інформації і можливість всебічного розвитку не забезпечуються. Децентралізація бібліотек спричинила порушення важливих технологічних процесів. Вона руйнує систему розвитку фондів і методичного забезпечення та робить бібліотекаря беззахисним у випадку непрофесійних або й протизаконних рішень місцевої влади.

Реальні потреби часу ставлять перед публічними бібліотеками нові завдання. Загальними зусиллями поповнюється електронна бібліотека «Культура України», передбачено створення електронного ресурсу «Шевченкіана».

Оскільки фінансування прийнятих програм і проєктів є недостатнім, варто при стратегічному плануванні ставити конкретні, економічно обґрунтовані і досяжні для бібліотек цілі, визначати пріоритети, змінювати технологію з метою виключення паралелізму в роботі різних закладів, розвивати кооперативні та корпоративні дії, зокрема у каталогізації. Необхідно боротися з тенденцією стагнації бібліотечної справи та проявами правового нігілізму місцевих рад у разі безпідставного закриття бібліотек.

Генеральний директор НПБУ **Т. Вилегжаніна** у своєму виступі зазначила, що покращити стан галузі могло б затвердження Державної програми розвитку публічних бібліотек, яка б передбачала:

- удосконалення правового та методичного забезпечення діяльності;
- підвищення ефективності управління бібліотечними фондами;
- інтенсивний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій;
- модернізацію матеріально-технічної бази публічних бібліотек;
- сприяння підвищенню соціального статусу читання;
- підвищення кадрового потенціалу галузі.

Механізм реалізації зазначеної програми має включати координацію діяльності бібліотек, а саме:

- визначення пріоритетів діяльності (наприклад, створення ЕБ «Культура України», електронного ресурсу до 200-річчя від дня народження Т. Шевченка та інших соціально значущих проєктів);
- укладання відповідних угод між бібліотеками щодо реалізації проєкту (заходу);
- планування етапів реалізації проєкту/заходу шляхом скоординованих дій (щорічні плани роботи);
- здійснення моніторингу реалізації програмних заходів.

Учасники конференції також говорили про, те, що фаховість бібліотечних кадрів багато в чому залежить від їх підготовки. І хоча суто бібліотечні факультети відходять у минуле, все ж таки в Україні

5 вищих навчальних закладів сфери управління Міністерства культури України готують бібліотечних працівників. Утім, останній загальний випуск становив лише 218 дипломованих фахівців. Але й вони не можуть знайти собі роботу. З 800 випускників 2005–2010 рр. за фахом влаштувалися тільки 225. І це при тому, що зростає кількість студентів, які обирають фах усвідомлено і бажають працювати саме в бібліотеці. Для вирішення цього питання слід посилити співпрацю навчальних закладів із бібліотеками і приділити особливу увагу інституту виробничої практики.

Цікаві факти щодо модернізації публічних бібліотек Латвії навела директор публічної бібліотеки м. Вентспілс (Латвія) **А. Пумпура**. Розкривши структуру бібліотечних закладів країни – від Національної до регіональних і місцевих, доповідала наголовила на тому, що бібліотечні проєкти Латвії переважно спрямовані на популяризацію літератури та бібліотечних фондів, а також на сприяння розвитку користувачів. Вони передбачають удосконалення системи підвищення кваліфікації персоналу, розвиток матеріально-технічної бази, розширення репертуару послуг і використання Інтернету. Діють різноманітні програми просування читання та популяризації бібліотек, і серед них – «Замок світла», програма, що передбачає вивчення бібліотек як пам'яток архітектури.

Під час конференції відбулося окреме засідання «Електронні бібліотеки: технологія, контент, вільний доступ». На ньому велика увага приділялася технологічним аспектам проблеми, зокрема, необхідності запровадження і розвитку системи міжнародних стандартів для створення цифрових бібліотек та архівів.

Доповідачі ділилися досвідом створення власних і корпоративних електронних ресурсів, у т. ч. з формування електронної шевченкіани, створення електронних бібліотек «Культура України», «Історична спадщина України» та ін.

У рамках науково-практичної конференції відбулося розширене засідання Ради з питань розвитку бібліотечної справи, а також паралельний захід, який проводила програма «Бібліоміст» з керівними кадрами і методистами бібліотек для дітей та юнацтва.

Працівники методичних служб публічних бібліотек України зустрілись із гостем конференції, к. пед. н., завідувачем науково-методичного відділу бібліотекознавства Російської національної бібліотеки (м. Санкт-Петербург) **С. Басовим**. Він розповів про окремі аспекти діяльності публічних бібліотек Росії. Можна було пересвідчитись, що у розвитку російських та українських бібліотек, у тому, з якими проблемами вони стикаються, є багато спільного.

На його думку, російські книгозбірні борються з процесами дегуманізації суспільства, викликаними деградацією морально-етичних засад. У своїй роботі вони дотримуються принципів економічної доцільності, довіри і співробітництва. Актуальні питання розвитку розглядаються кожного непарного року на Всеросійському форумі публічних бібліотек. Дуже

багато надій покладається на інформатизацію бібліотек, зокрема в 2007 р. саме цій проблемі було присвячено згаданий форум. Але слід розуміти, що сама інформатизація не вирішує всіх проблем, що вона не повинна затьмарювати значення книги як такої. На жаль, лише 27% публічних бібліотек Росії підключено до Інтернету, а це означає, що велика кількість комп'ютерів, котрі є в інших бібліотеках, працюють неефективно. Не вирішується повною мірою проблема нестационарного обслуговування користувачів, оскільки існуючі мобільні комплекси є надто дорогими і доступні вони лише невеликій кількості добре профінансованих бібліотек.

Нині в Росії діють десь 42 тис. публічних бібліотек, з них близько 30 тис. – сільські. Спостерігається тенденція скорочення їх кількості – до 400 щорічно. Децентралізація призвела до руйнування вже налагоджених і доцільних технологічних процесів, ускладнила процес фінансування сільських бібліотек з боку регіональних бюджетів через загрозу звинувачення в нецільовій витраті коштів.

У Росії середня зарплата бібліотекарів не може бути нижчою за 40% середньої зарплати в регіоні. У Санкт-Петербурзі, наприклад, вона становить близько 22 тис. рублів (≈ 5 600 грн.). У подальшому передбачено, що поліпшення фінансування відбуватиметься на одну третину за рахунок скорочення мережі або недоцільних витрат, на третину – за рахунок федерального бюджету і на третину – за рахунок регіональних бюджетів. Передбачено, що в 2018 р. заробітна плата бібліотекарів зрівняється із середньою по регіону.

Статистика Росії фіксує вплив користувачів із бібліотек, спричинений процесами дисфункції читання та падінням книжкового ринку. Кількість книжкових найменувань зростає, а тиражі зменшуються, що підвищує ціну примірника. Відбуваються зміни і скорочення мережі за рахунок передавання бібліотек до складу культурно-дозвілєвих комплексів. Відповідно книгозбірня вилучається із статистичного обліку та позбавляється методичного забезпечення. Серйозними проблемами є низька популярність бібліотечних професій, старіння, фемінізація кадрів.

Разом з тим відбуваються і деякі позитивні зрушення: в окремих регіонах відроджуються ЦБС, а подекуди створюються міні-ЦБС (об'єднуються 2–3 селищні книгозбірні).

Із вищевикладеного можна зробити висновок, що для успішної діяльності публічних бібліотек країн пострадянського простору були б корисними взаємний обмін досвідом, зміцнення творчих контактів, науково-практична та методична взаємодопомога.

Підбиваючи підсумки конференції, що відбулася в Національній парламентській бібліотеці України, можна стверджувати, що цей форум виявився дуже насиченим та плідним, адже на ньому було розглянуто багато проблемних питань розвитку бібліотек, запропоновано шляхи їх розв'язання, що дасть поштовх до подальших професійних дискусій, роздумів і нових проектів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ VII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «БІБЛІОТЕКА І КНИГА В КОНТЕКСТІ ЧАСУ»

Тема року: «Публічні бібліотеки: традиції і сучасність»

17–18 квітня 2013 р., м. Київ

17–18 квітня 2013 р. Національною парламентською бібліотекою України за підтримки Міністерства культури України та в партнерстві з Програмою «Бібліоміст» проведено VII Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Бібліотека і книга в контексті часу» (тема року: «Публічні бібліотеки: традиції і сучасність»).

У роботі конференції взяли участь директори національних, державних, обласних бібліотек, їх заступники, провідні фахівці з відповідних напрямів бібліотечної діяльності.

У ході конференції було розглянуто комплекс проблем, пов'язаних із функціонуванням сучасних публічних бібліотек.

Учасниками конференції зазначалося, що публічні бібліотеки відіграють важливу роль у забезпеченні права громадян на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки і освіти.

Разом із тим, виконання бібліотеками завдань, визначених законодавством та їхніми установчими

документами, вимагає вдосконалення нормативно-правової бази, суттєвого поліпшення матеріально-технічної бази, вирішення питання поповнення бібліотечних фондів, застосування нових інформаційних технологій у всіх бібліотечних процесах.

Не може не турбувати постійне скорочення мережі публічних бібліотек, особливо в сільській місцевості.

Крім того, діяльність бібліотек в умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій вимагає від бібліотечних працівників нових знань та навичок, постійного підвищення фахового рівня.

З метою вирішення проблем, пов'язаних із функціонуванням публічних бібліотек, забезпеченням модернізації їх роботи, учасники VII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Бібліотека і книга в контексті часу» висловилися щодо необхідності:

– внесення змін до Закону України «Про здійснення державних закупівель» у частині виведення з-під сфери дії закону закупівлю книг для поповнення бібліотечних фондів;

- затвердження Державної цільової програми розвитку публічних бібліотек;
- розширення переліку платних послуг, що можуть надаватися бібліотеками;
- розроблення державних соціальних стандартів надання послуг населенню в бібліотечній сфері;
- запровадження ефективної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації бібліотечних кадрів;

- забезпечення фінансування діяльності з виконання завдань і заходів Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI»;
- активізації діяльності бібліотек із формування електронних ресурсів, у т. ч. електронної бібліотеки «Культура України» та електронного ресурсу «Шевченкіана».

РЕЦЕНЗУЄМО

**Г. Швецова-Водка, професор, д. і. н.,
Комунальний заклад «Рівненська обласна
універсальна наукова бібліотека»**

МОНОГРАФІЯ З ІСТОРІЇ НАУКИ ПРО ДОКУМЕНТ

Бездрабко В. Історія науки про документ, або Відкриття відомого / Валентина Бездрабко ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – К. : Четверта хвиля, 2011. – 295 с.

ОДНІЄЮ з найпопулярніших нових наукових дисциплін кінця ХХ – початку ХХІ ст. є документознавство. Можливо, цьому сприяло запровадження навчальної спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» у багатьох вищих навчальних закладах України. Не тільки студенти, а й викладачі прагнуть досягнути зміст документознавства, визначити його корені та перспективи розвитку. Немає сумніву, що найбільше можливостей для цього дає історичний підхід, тобто розгляд того, як виникла ця наука, як розвивалася залежно від соціальних умов і якою є в наш час.

Вирішенню поставлених питань присвячено багато праць професора, д. і. н. Валентини Василівни Бездрабко, яка підготувала і захистила в 2010 р. докторську дисертацію «Становлення і розвиток документознавства в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.)». Матеріали цієї праці відображено в монографії В. Бездрабко «Документознавство в Україні: інституалізація та сучасний розвиток» (К., 2009. – 716 с.) та численних статтях. Однак і після захисту докторської дисертації Валентина Василівна не припинила дослідження історії документознавства, про що свідчать нові статті, монографія «Історіографічні ескізи з документознавства, або Персональний текст про персональні тексти» (К., 2010), а також новітнє дослідження, про яке йдеться у цій рецензії.

На відміну від попередніх праць, присвячених переважно розвитку документознавства у ХХ–ХХІ ст., у новій монографії В. Бездрабко робить екскурс у глибину століть, до витоків знань про документ і наступної їх еволюції в межах історичної, філологічної, правової, філософської наук та практичної сфери роботи з документами від давніх часів до початку

ХХ ст. Предметом уваги є історія науки про документ, яку репрезентовано крізь призму дипломатички, сфрагістики, джерелознавства, археографії, герменевтики, текстології та інших історичних дисциплін.

Структура монографії враховує два підходи: історико-хронологічний і територіальний. Відповідно побудовано такі розділи: перший – «Стародавній Схід та античний світ: початок емпіричних спостережень і знань про документ»; другий – «Середньовіччя та наукова революція: перші візії практики й науки про документ»; третій – «Західноєвропейські студії про документ у ХІХ ст.: післяслово середніх віків і переддень новітнього часу»; четвертий – «Розвиток знань про документ у Російській імперії ХІХ ст.: традиційне та новаційне». Кожен з розділів є доволі великим за обсягом і багатоаспектним за змістом, тому цілком доречним вважаю внутрішній змістовий поділ розділів, точніше – розкриття змісту кожного з розділів через називні речення, що відображають ті проблеми, які розглядаються. Разом з тим такий перелік речень здається недостатнім для орієнтування в розділах, адже в основному тексті їх не виділено і посилання на сторінки, на яких розглядаються ці питання, у «Змісті» не подано.

Крім основних розділів, у монографії, як годиться, є передмова (під назвою «На початку») і висновки («Наостанку»), а також додаток «Біограми», покажчик імен осіб, згадуваних в основному тексті та посиланнях на літературу, список скорочень. Такий науково-довідковий апарат книги дуже доречний і грамотно побудований. Особливо необхідно відзначити додаток «Біограми», що є, по суті, окремою працею – довідником, який містить короткі біографічні дані, подані в алфавітній послідовності, й стислу характеристику основних праць західноєвропейсь-

ких істориків, філологів, джерелознавців, котрі тим чи іншим чином зробили свій внесок у розвиток знань про документ.

Показчик імен, який відсилає до сторінок книги, також ретельно підготовлений, враховує різні написання прізвищ та ініціалів, у т. ч. оригінальні написання європейськими мовами.

Безумовно, найбільшу цінність монографії становить її основний текст. Він побудований на ретельному вивченні величезної кількості праць. Як зазначає В. Бездрабко, «історіографічну і джерельну базу монографії склали результати наукових досліджень, цікаві теоретичні й методологічні знахідки істориків, філологів, філософів, правників, видатних учених і молодих науковців, теоретиків і практиків не одного покоління й не одної країни... Попри різний світогляд, стиль мислення та, відповідно, відмінну парадигматику знань, відданість власним науковим концепціям і методам дослідження їх об'єднує об'єкт уваги – документ та середовище його створення і побутування як системні явища багатопланового змісту» (с. 8).

Усе різноманіття зазначених підходів і праць автор розглянула з чітких філософських та наукознавчих позицій. Ця монографія – не просто перелік внеску кожного дослідника у формування наукових знань про документ, а й осмислення кожної праці з міцного фундаменту сучасної науки.

Перелічити хоча б прізвища науковців, чії твори було ретельно вивчено й осмислено, в рецензії вважаю неможливим. Показчик імен налічує 11 сторінок, на яких прізвища розташовано у двох колонках. Виділяти когось теж не буду, тому що вагомість праць того чи іншого автора, згадуваного в посиланнях, визначається не кількістю посилань. Жодна праця, яка заслуговує на увагу істориків документознавства, не залишилася поза розглядом. Посилання на використану літературу подано в підрядкових примітках, що значно полегшує ознайомлення з ними читачів.

Бібліографічні описи відповідають сучасним правилам, вони чіткі та конкретні (вказується відповідна сторінка праці, що цитується), незалежно від року видання й виду документа. Хронологічне охоплення використаної літератури – від XIX ст. до наших днів, мовне – будь-якими європейськими мовами.

Переказати цю монографію неможливо, її треба читати, причому дуже уважно, осмислюючи та усвідомлюючи кожну тезу, кожний факт чи абзац. Гадаю, таке читання буде корисним для фахівців різних спеціальностей, чия діяльність пов'язана з документами.

Розкрити все багатство фактів, ідей, висновків, що містяться в цій праці, в одній рецензії мені теж здається неможливим. Тому вважаю за краще відіслати читачів до рецензованої монографії. Ви отримаєте не тільки новітні знання, а й насолоду від читання, адже стиль автора є своєрідним, багатим на

асоціації та емоції. Відзначу також особливий мовний багаж автора: багато слів і висловів є оригінальними, що можна побачити навіть у назвах розділів («Візії», «Біограми» тощо).

Разом із тим майбутніх читачів хочу попередити: читання не буде легким, адже вимагатиме уваги до кожного слова, в деяких випадках – звернення до тлумачних словників. Але всі труднощі оволодіння цим текстом компенсуються відчуттям опанування справжньою науковою розвідкою, підвищення власного інтелектуального рівня, збагачення уявлень про історію науки про документ.

Високо оцінюючи в цілому рецензовану монографію, хочу висловити й певні заперечення оцінок автора, що стосуються ролі бібліографії в розвитку знань про документ. Зокрема, цілком справедливо відзначаючи роль книгодрукування як «вагомого чинника новачій у розробленні методики вивчення документів» (с. 100), автор необґрунтовано переносить увагу до друкування на перші ґрунтовні національні та міжнародні (за охопленням документів) бібліографічні посібники. Річ у тім, що ретроспективні бібліографічні посібники, підготовлені у XVI ст., відображали переважно рукописну книгу, причому прагнули до всеосяжного обліку. Таким був і бібліографічний показчик К. Геснера «Універсальна бібліотека...», який не можна вважати рекомендаційним, тобто вибіркоким. Варто зазначити також, що бібліографія при своєму зародженні мала справу не з друкованими виданнями, а з рукописами, або манускриптами, як їх тоді називали, і спрямовувалася не на «оперативне забезпечення інформацією про нову літературу» (с. 168), а взагалі на облік усіх надбань науки чи художньої творчості, всього культурного спадку людства.

На завершення хочу відзначити оригінальне художнє оформлення видання: кожний розділ починається зі вступної ілюстрації, на якій відображено репродукцію того чи іншого твору образотворчого мистецтва – скульптури, гравюри, картини, який відтворює основну ідею розділу та привертає до неї увагу читача.

Поліграфічне виконання видання можна було б назвати ідеальним, якби не одне «але»: під час брошурування деякі сторінки потрапили не на свої місця. Залишається сподіватися, що це властиво не для всіх примірників видання або на те, що зацікавлений читач знайде-таки місце розташування потрібної сторінки.

Загалом рецензована монографія В. Бездрабко, безумовно, приверне до себе увагу не тільки документознавців, а й широкого загалу істориків, правників, філологів – усіх, хто причетний до створення знань про документ і використання документів у своїх дослідженнях та практичній діяльності.

СПІЛКА ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ ВИЗНАЧИЛАСЯ З ПЕРЕМОЖЦЯМИ КНИЖКОВОГО РЕЙТИНГУ

У квітні відбулася церемонія нагородження переможців та лауреатів Книжкового рейтингу Національної спілки письменників України 2012 р.

Власний книжковий рейтинг НСПУ започаткувала на початку цього року. Кожен із 30 експертів рейтингу, серед яких – відомі письменники, літературознавці, видавці, визначав п'ять найкращих книжок у семи номінаціях.

Номінація «Проза»

1. М. Слабошпицький «Що записано в книгу життя»
2. Ю. Шербак «Час Великої гри»
3. М. Дочинець «Криничар»
4. Л. Пономаренко «Сине яблуко для Ілонки»
5. В. Кожелянко «Діти застою»

Номінація «Поезія»

1. Ю. Буряк «Амальгама»
2. І. Римарук «Божественний вітер»
3. В. Затуливітер «Тернова гора»
4. П. Щириця «Місце сили»
5. Л. Голота «Жіночий апокриф»

Номінація «Літературознавство»

1. В. Агеева «Мистецтво рівноваги. Максим Рильський на тлі епохи»
2. С. Гальченко «Скарби літературних архівів»
3. В. Дончик «Неминуче й неминуще»
4. Л. Ушкалов «Реалізм – це есхатологія»
5. М. Слабошпицький «25 українських поетів у вигнанні»
5. М. Наєнко «Художня література України. Від міфів до реальності»

Номінація «Публіцистика»

1. Ю. Дорошенко «Без догмату»
2. В. В'ятрович «Історія з грифом "Секретно"»

3. І. Дзюба «Бо то не просто мова, звуки»

4. «Мова – наш останній рубіж»

5. Р. Коваль «І стеком, і шаблею»

Номінація «Есеїстика»

1. О. Забужко «З мапи книг і людей»
2. О. Климчук «Я єсьм...»
3. М. Рябчук «Від хаосу до стабільності»
4. «Українська Гельсінська спілка у спогадах і документах»
5. Б. Рубчак «Міти метаморфоз, Або пошуки доброго світу»

Номінація «Драматургія»

1. П. Ходанич «Свобода під заставу»

Номінація «Дитяча література»

1. Л. Воронина «Таємне товариство боягузів та брехунів»
2. В. Рутківський «Сторожова застава»
3. Н. Гуменюк «Літо з амазонками»
4. І. Андрусяк «Вісім днів з життя Бурундука»
5. З. Мензатюк «Дитячий кобзар»

Учасники заходу:

Віктор Баранов – голова Національної спілки письменників України.

Сергій Грабар – секретар НСПУ, координатор проекту.

Експерти рейтингу: Сергій Пантук, Павло Щириця, Михайло Слабошпицький, Дмитро Дроздовський, Микола Жулинський, Любов Голота, Юрій Буряк, Михайло Каменюк, Михайло Сидоржевський.

Режим доступу: <http://bukvoid.com.ua/events/raityng/2013/04/10/081245.html>

ЕКСПЕРТИ «ЛІТАКЦЕНТУ РОКУ–2012» ОГОЛОСИЛИ РЕЗУЛЬТАТИ КНИЖКОВОГО РЕЙТИНГУ

Експертна група премії вп'яте підбила книжкові підсумки року, визначивши книжки, які є досягненням для сучасної української літератури та літературознавства, а також відзначила володаря антипремії «Золота булька» за несправджені очікування письменників.

Переможцем у номінації «Художня література» став український поет, драматург і перекладач О. Лишега – зі збіркою «Великий міст» (Львів: Піраміда, 2012). У 2000 р. він разом із перекладачем Дж. Брасфілдом одержав нагороду ПЕН-клубу за переклад англійської збірки «Вибрані вірші». О. Лишега став першим українським поетом, якого нагороджено цією премією.

У номінації «Літературознавство» нагороду виборола В. Агеева із книжкою «Мистецтво рівноваги. Максим Рильський на тлі епохи» (К. : Книга, 2012). Авторка розглядає творчість М. Рильського у широко-

му біографічному та історико-культурному контексті. Вперше із залученням тривалий час недоступних або замовчуваних архівних матеріалів і документів простежено історію шляхетського роду Рильських.

Антипремію «Золота булька» отримав Любо Дереш за роман «Голова Якова» (Х. : Клуб сімейного дозвілля, 2012).

Нагадаємо, що раніше переможцями рейтингу «ЛітАкцент року» були Петро Мідянка і Марко Павлишин (2008), Володимир Рутківський і Роман Піхманець (2009), Андрій Содомора та Ірина Макарик (2010), Юрій Шербак і Лариса Мірошниченко (2011).

Режим доступу:
<http://litakcent.com/2013/01/18/litakcent-roku-2012-peremozhci/roku-2012-peremozhci/>

БІЛЬШЕ ПОЛОВИНИ УКРАЇНЦІВ НЕ ЧИТАЮТЬ КНИГ

3-поміж українців 51% не читають книги. Такі результати отримали дослідники компанії Research & Branding Group, які з 27 лютого по 11 березня 2013 р. опитали 2 178 респондентів старше 18 років у всіх регіонах країни (в т. ч. у містах Києві та Севастополі).

Учасникам опитування ставили запитання: чи читають вони книжки, скільки і як часто. Аналіз результатів показав, що серед респондентів 50,9% зовсім не читають, 48,7% – постійно читають книжки і 0,4% – не змогли відповісти. В той же час із загальної кількості читаючих майже 30% читають кілька разів на місяць, 27% – кілька разів на тиждень, 18% – практично щодня, 21% – кілька разів на рік і 2,3% респондентів – рідше, ніж раз на рік.

Любителям читання соціологи також поставили запитання про їхні жанрові уподобання. 36,3% від-

повіли, що віддають перевагу історичним творам, 34,3% – детективам, 26,2% – любовним романам.

Щодо кількості книг, прочитаних за останній рік, то менше 5 книг прочитали 40,2% чоловіків і 39,2% жінок, від 6 до 10 – 25,8% і 24,9% відповідно, від 11 до 20 – 14,6% та 17,3%, від 21 до 40 – 8,6% і 6,7%, а понад 40 книг – 4,5% і 7,7%.

І останнє запитання стосувалося видів текстових носіїв. Більшість респондентів – 86,7% – читають друковані книги, 10,4% – твори на електронних носіях, 2,1% використовують аудіокниги.

Теоретична похибка вибірки не перевищує 2%.

Режим доступу:

http://24tv.ua/home/showSingleNews.do?boleee_polovini_ukraintsev_ne_chitayut_knig&objectId=323788&lang=ru

БІБЛІОТЕКИ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ У США І НІМЕЧЧИНІ

На початку 2013 р. у м. Сан-Антоніо (США) відкрили публічну бібліотеку, в якій немає жодної паперової книжки. Новий заклад дістав назву «BiblioTech» і став першим у мережі подібних публічних бібліотек міста. Тут можна завантажити цікаву книгу в електронному вигляді на свій мобільний телефон, планшет або пристрій для читання електронних книжок. Співробітники також видають користувачам пристрої для читання е-текстів. Малозабезпечені люди мають змогу користуватися комп'ютерами та іншими електронними засобами.

Довідково-бібліографічний апарат у цій бібліотеці відсутній.

Електронні книги видають, як і скрізь, на два тижні. Якщо користувачі не повертають їх у цей термін, то книги деактивують, і вони стають непридатними для читання.

Режим доступу: <http://ubr.ua/uk/tvtechnologii/u-ssha-vdkrili-pershu-publnu-bbloteku-bez-jodno-papero-vo-knigi-203660>

У Німеччині наприкінці 2012 р. почав діяти сайт найбільшої в країні електронної бібліотеки. Її веб-ресурс надає доступ до 5,6 млн одиниць зберігання – книг, фотографій, фільмів, музичних творів і т. ін.

Мета нового ресурсу, на відміну від завдання пошукових Інтернет-сервісів, – добитися максимальної кількості відвідувачів. Основну ставку зроблено на якість, серйозність і надійність у наданні інформації.

Режим доступу:

<http://ubr.ua/labor-market/education/v-germanii-otkrylas-krupneishaia-cifrovaia-biblioteka-194294>

Матеріали рубрики підготував **Ю. Ворона**

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

27 РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

27 регіонів України. – Х. : Фоліо, 2012. – 442 с.

Збірка містить есеї, оповідання, повісті й уривки з романів різних за віком і літературним стилем українських письменників. Ірен Роздобудько, Володимир Барна, Юрій Винничук, Валентин Терлецький, Оксана Забужко, Валерій Шевчук, Міла Іванцова, Віталій Шлайфер, Галина Вдовиченко, Максим Кідрук, Тимур Литовченко, Катерина Бабкіна, Сергій Жадан, Андрій Курков, Любо Дереш, Лада Лузіна, Валентин Бадрак, Андрій Кокотюха, Артем

Чех, Євген Положій, Наталка та Олександр Шевченки, Володимир Єшкілев, Наталка Сняданко, Олександр Вільчинський, Степан Процюк, Марія Матіос, Марина і Сергій Дяченки спробували – іноді співчутливо, а іноді з іронією – розповісти про Україну. До того ж кожен автор пише не про ті місця, де він народився, а про той регіон, куди за власним бажанням чи проти нього його закинула доля. Експеримент виявився досить неочікуваним...

Підготував **Ю. Ворона**

Режим доступу: <http://www.folio.com.ua/index.php?id=1348228877>

ВИБІР НА ВСЕ ЖИТТЯ

Є люди, чий незаперечний професіоналізм, відданість справі та яскраві риси визначають духовну атмосферу навколо, благотворно впливають не тільки на справу, а й на діяльність усіх навколишніх. Саме така людина – завідувач науково-бібліографічного відділу Національної парламентської бібліотеки України, заслужений працівник культури України Валентина Олексіївна Кононенко. Відомий в Україні фахівець у галузі бібліографії та бібліографознавства, вона все життя присвятила *Її Величності Книзі* і сьогодні, продовжуючи плідно працювати, робить вагомий внесок у розвиток вітчизняної бібліотечної справи, зокрема національної бібліографії.

Народилася В. Кононенко 16 квітня 1953 р. у м. Києві, в сім'ї робітника. Від своїх батьків успадкувала найкращі людські якості: чесність, порядність, доброту, повагу і любов до навколишніх, яких не зраджувала ніколи.

Природжений потяг до знань зумовив її вибір на користь гуманної і благородної бібліотечної професії. З відзнакою закінчивши Київський державний інститут культури (1974), прийшла працювати в Державну республіканську бібліотеку УРСР ім. КПРС (нині – Національна парламентська бібліотека України). НПБУ стала єдиним місцем її роботи. Тут відбулися ключові віхи фахового зростання В. Кононенко, яка завжди сумлінно ставилася до своїх обов'язків, передусім визнаючи суспільну значущість бібліографічної діяльності.

З жовтня 2001 р. Валентина Олексіївна очолює науково-бібліографічний відділ бібліотеки (НБВ). Під її керівництвом розроблялися й досліджувалися актуальні питання теорії, історії і практики бібліографічної роботи, створювалася національна ретроспективна бібліографія, вивчалися питання ефективного використання бібліографічних видань у роботі бібліотек з інформаційно-бібліографічного забезпечення різних категорій користувачів.

Нині НБВ як центр національної ретроспективної бібліографії України працює злагоджено та кваліфіковано, створена система посібників постійно оновлюється відповідно до вимог часу.

Плідно працювала В. Кононенко над підготовкою багатотомної бібліографічної праці «Зведений каталог україномовної книги у фондах бібліотек і музеїв України (1798–1923)», в якій розкривається внесок українського народу до скарбниці духовної культури світової цивілізації. Вона є автором-упорядником, науковим редактором понад 100 науково-допоміжних, універсальних, міжгалузевих бібліографічних посібників з українознавства, з питань культури, мистецтва тощо; очолює підготовку одного з найпопулярніших видань «Календар знаменних і пам'ятних дат»

(з 2012 р. – «Дати і події»), щорічника «Знаменні дати» (2000–2009). Вони є основою для створення електронної бази даних, яку було започатковано завдяки її зусиллям.

Наділена професійною інтуїцією, В. Кононенко свого часу ініціювала вихід у світ щорічника «Метабібліографія України» – довідкового видання універсального типу, що інформує про вітчизняні бібліографічні ресурси (бібліографічні посібники) з різних галузей знань. За участі Валентини Олексіївни і під її керівництвом побачив світ довідник «Українські бібліографи: біографічні відомості, професійна діяльність, бібліографія» (2008, 2010, 2011).

Про коло наукових інтересів В. Кононенко свідчить різноаспектна тематика її виступів на міжнародних наукових, науково-практичних конференціях, зокрема: «Національна ретроспективна бібліографія України», «Бібліографія має майбутнє», «Внесок Національної парламентської бібліотеки України у створення національної ретроспективної бібліографії», «Бібліографічне забезпечення викладання українознавства» тощо. В її творчому доробку – близько 80 статей з проблем теорії, методики, історії бібліографії в наукових збірниках і журналах, таких як «Бібліотечна планета», «Вісник Книжкової палати», «Вестник БАЕ», «Бібліотечний вісник».

Валентина Олексіївна народжена бути бібліографом, шукачем, захисником і патріотом українського слова, думки та справи. Це покликання розкрило її творчий потенціал, який міцніє з кожним рухом уперед.

Хочеться сказати слова подяки В. Кононенко за виплекане братство однодумців, творців, які зберігають, вивчають і популяризують краще національне художнє й наукове надбання, аби воно не загубилося в часі та просторі, а поширювалося світом і надавало нам упевненості та гордості за свою країну. Створене у відділі, яким керує В. Кононенко, позитивне енергетичне поле сприяє чіткій професійній роботі. Її цінує, шанує і поважає дружна бібліотечна спільнота.

Валентина Олексіївна задала високий тон не тільки професійних, а й людських відносин, що все разом визначає загальне звучання великого оркестру бібліографів, яким вона успішно диригує вже понад 10 років. І все їй до снаги: і кантата, і ораторія, і велика симфонія – все звучатиме гармонійно.

Дай Боже, шановна Валентино Олексіївно, щоб і Ваш домашній оркестрик грав одну мелодію, щирю, гарну, яка б об'єднувала Вашу велику родину.

*Колектив відділу наукової бібліографії НПБУ,
редколегія журналу «Бібліотечна планета»*

КНИГОЗНАВЕЦЬ ГАЛИНА КОВАЛЬЧУК

ГАЛИНА Іванівна Ковальчук народилася в м. Києві 29 травня 1953 р. у родині Івана Дмитровича та Раїси Давидівни Кобякових.

Мати працювала завідувачем бібліотеки профтехучилища № 4 і викладала там етику та естетику. Саме вона прищепила Галині з дитинства любов до книг, до чи-

тання. Дівчина після уроків часто приходила в бібліотеку і допомагала мамі впорядковувати книжковий фонд, видавати літературу. Можна сказати, що ази бібліотечної справи Галина фактично опанувала в старших класах школи.

Після закінчення середньої школи дівчина вагалася щодо вибору майбутньої діяльності. Були думки вступити на бібліотечний факультет Київського державного інституту культури ім. О. Корнійчука (КДІК), але перемогло бажання стати філологом і навчатися в Київському державному університеті (КДУ) ім. Т. Г. Шевченка. На жаль, з першого разу вступити не вдалося. У наступному, 1971 р., Галина ще раз спробувала вступити на стаціонар до університету, але не добрала одного бала і пішла на заочне відділення.

Успішно закінчивши російське відділення філологічного факультету КДУ ім. Т. Г. Шевченка, в 1977 р. розпочала роботу вчителькою в середній школі. Через рік перейшла на роботу до Державного музею книги і друкарства України, де почала займатися історико-книгознавчими дослідженнями. Галина Іванівна працювала у музеї молодшим, науковим, старшим науковим співробітником, завідувачем відділу виставок і пропаганди книги. З ентузіазмом розробляла і проводила оглядові та тематичні експерсії, читала лекції, відкривала новий, тепер уже книжковий світ.

У 1988 р. Галина Іванівна вступила до аспірантури КДІК за спеціальністю «бібліотекознавство та бібліографія». Тут пройшла вимогливу школу завідувача кафедри загального бібліографознавства Н. Королевич і після закінчення аспірантури залишилася на кафедрі. На бібліотечному факультеті інституту Г. Ковальчук викладала книгознавство та історію книги, історико-бібліографознавчі дисципліни.

У січні 1992 р. Галина Іванівна успішно захистила в Інституті історії НАН України кандидатську дисертацію на тему «Історія розвитку книгознавства в УСРР в 20–30 рр.», в якій уперше, на архівних матеріалах, новій джерельній базі, докладно висвітлює історію та наукову діяльність Українського наукового інституту книгознавства (УНІК). За порадою

С. Білоконя уклала систематичний анований покажчик журналу УНІКу «Бібліологічні вісті» (1923–1930), виданий Національною парламентською бібліотекою України в 1996 р. Перша самостійна бібліографічна праця вражала ретельністю бібліографічного опрацювання часопису та отримала високу оцінку фахівців. Побачила світ й низка статей дослідниць у фахових виданнях: «Український науковий інститут книгознавства: історія та наукова діяльність», «Внесок Українського наукового інституту книгознавства (УНІК) в розвиток науки про книгу», «Основні напрями діяльності УНІКу» та ін.

У 1996 р. Г. Ковальчук було присвоєно вчене звання доцента. У грудні того ж року вона, на запрошення директора Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) Л. Дубровіної і генерального директора НБУВ О. Онищенка, обійняла посаду завідувача відділу стародруків та рідкісних видань цього закладу. Відтоді робота в бібліотеці стала справою життя Галини Іванівни. Вона наполегливо досліджувала актуальні для сучасної України теми, популяризувала в численних публікаціях історію та діяльність відділу, насамперед його фундаторів – С. Маслова, Б. Зданевича; опублікувала роботу С. Маслова «П. П. Должиков та його бібліотека “Аптека для душі”» (К., 2002), над якою він працював багато років. У різних довідкових виданнях учена ініціювала публікації про інших співробітників відділу різних часів: І. Крип'якевича, Г. Ломонос-Рівну, М. Шамрай, Є. Рукавіцину, Л. Дениско, І. Римарович, Н. Бондар.

Свіжий погляд на колекції книжкових пам'яток допоміг Галині Іванівні по-новому підійти до осмислення книгознавства. Вивчала окремі колекції відділу, зокрема колекцію інкунабул, підготувала її паспорт (див. сайт НБУВ: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/fond/vsd/incun/incun.html>).

Г. Ковальчук ретельно досліджувала також збірки книжкових пам'яток відділу, окремі примірники, у т. ч. з імператорської бібліотеки Романових, західноєвропейські стародруки XVI ст., рідкісні та цінні українські видання, масив історичних листівок тощо.

Значну увагу дослідниця приділила відродженню пам'яті про репресованих вітчизняних бібліографів та книгознавців, насамперед співробітників УНІКу та Всенародної бібліотеки України (нині – НБУВ). Професійний підхід виявила й при вивченні книгознавчої термінології. Галина Іванівна була одним з основних укладачів «Словника книгознавчих термінів» (К., 2003), підготувала кілька термінологічних статей й нині працює над статтями до Енциклопедії сучасної України та Української бібліотечної енциклопедії.

Багато зусиль доклала Г. Ковальчук до пропагування необхідності створення в країні Державного реєстру книжкових пам'яток України як складової Державного реєстру національного культурного надбання, постійно наголошуючи на обов'язковій кооперації цієї роботи бібліотек різних видів і форм влас-

ності. Зокрема, вона брала участь у розробленні відповідних методичних рекомендацій, підготовлених за участі Міністерства культури України, Національної парламентської бібліотеки України; висвітлювала тему Реєстру у своїх виступах на багатьох заходах, конференціях; опублікувала низку статей щодо цієї проблеми («Чи потрібен Україні Державний реєстр книжкових пам'яток?», «Про створення Державного реєстру національного культурного надбання»); підготувала різноманітну інформацію для сторінки «Матеріали до реєстру національного культурного надбання», яку оприлюднено на сайті НБУВ (<http://www.irbis-nbuv.gov.ua/fond/register/register.html>).

Вивчення проблем, пов'язаних з історією, теорією та практикою роботи з рідкісними та цінними книжками, практична діяльність з організації у відділі службових каталогів, інвентаризації та обробки стародруків, проведення сумарного та поекземплярного обліку, постійних перевірок фондів дозволили дослідниці розробити засади книжкового пам'яткознавства – відносно самостійної спеціальної історичної дисципліни на перетині книгознавства, бібліотекознавства й пам'яткознавства, опублікувати на цю тему низку статей та монографію («Книжкові пам'ятки (рідкісні та цінні книжки) в бібліотечних фондах», К., 2004) і 2005 р. захистити докторську дисертацію «Теорія та практика книжкового пам'яткознавства ХХ століття».

У цих працях Галиною Іванівною вперше у вітчизняній науці розкрито і доведено, що комплекс теоретичних та практичних знань щодо рідкісних і цінних видань становить самостійну галузь діяльності й може бути цілком заслужено оформлений як окрема спеціальна книгознавча дисципліна. Вченою запропоновано новий термін для визначення цієї дисципліни – «книжкове пам'яткознавство» – та створено її концепцію, що узагальнює напрацювання багатьох поколінь бібліотекарів і включає історію формування дисципліни, її структуру, понятійний апарат, критерії визначення та експертизи книжкових пам'яток, специфіку їх бібліографічного та книгознавчого опису, інформаційного розкриття, особливості адекватного збереження, правове регулювання зазначених питань.

У рамках книжкового пам'яткознавства дослідниця розробляла критерії відбору книжкових пам'яток для першочергового оцифрування, тематику електронних колекцій. Нею опубліковано кілька десятків вагомих наукових статей з різних проблем книжкового пам'яткознавства, зокрема: «Книжкове пам'яткознавство як комплекс наукових студій та практичної діяльності з книжковими пам'ятками у бібліотечних фондах», «Експертиза книжкових пам'яток у бібліотеках: українознавчий аспект» та ін.

Роботу у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ Г. Ковальчук багато років поєднувала з викладацькою діяльністю у вищих навчальних закладах. У Київському національному університеті культури і мистецтв викладала історію книги та експертизу рідкісних книг, а в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв – розроблені нею дисципліни «Документальне пам'яткознавство» та «Експертиза документальних пам'яток».

Галина Іванівна є автором ідеї науково-видавничих проектів і науковим редактором кількох видань. Її праця «Бібліотечні парадокси: бібліотекознавчий твір 1736 р.» (К., 2006) стала першим виданням у серії «Пам'ятки бібліотекознавчої думки». У ній дослідниця переконливо довела, що вже в першій половині XVIII ст. основні постулати бібліотекознавства і бібліографії були відомі спеціалістам.

Г. Ковальчук була куратором від бібліотеки спільного проекту Бібліотеки Академії наук Росії та НБУВ, підтриманого Російським гуманітарним науковим фондом і Президією НАН України: «Кириличні видання друкарні Почаївського монастиря XVIII – першої третини XIX ст.». Наслідком його реалізації стала підготовка електронного ресурсу «Почаївський проект» (створення електронної колекції цифрових копій 20 почаївських стародруків, електронного каталогу почаївських стародруків НБУВ, зразка повного опису примірника, відповідної інформації про друкарню та її видання у фондах відділу), серії статей, міжнародного наукового збірника «Друкарня Почаївського Успенського монастиря та її стародруки» (К., 2011), а також ґрунтового наукового каталогу примірників почаївських стародруків із фондів НБУВ та електронного альбому художнього оформлення видань друкарні.

Велику роботу здійснила Галина Іванівна з підготовки до друку та наукового редагування біобібліографічної монографії «Київський митрополит Євгеній (Є. О. Болховітінов): Біобібліографія. Бібліотека. Архів» (К., 2010) наукового співробітника відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ Є. Рукавіциної, яка передчасно пішла з життя.

Варто відзначити такі риси Г. Ковальчук, як працелюбність, товариськість, комунікабельність, професіоналізм, відповідальність за доручену справу. Галину Іванівну добре знають бібліотекознавці й книгознавці України та зарубіжжя. На запрошення колег вона неодноразово виступала на міжнародних конференціях у Москві й Мінську, на різних заходах у Києві, Львові, Харкові, Одесі та ін. містах.

Г. Ковальчук є рецензентом багатьох підготовлених до публікації бібліографічних і книгознавчих праць, опонентом на захисті дисертацій з книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства. У НБУВ учена очолює редакційно-видавничу раду, є членом вченої ради та спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій, оціночної комісії. Підготувала чотирьох кандидатів наук. Галина Іванівна – член редколегій журналу «Бібліотечний вісник», наукових збірників «Рукописна та книжкова спадщина України», «Наукові праці НБУВ», «Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития». Очолює у НБУВ діяльність зі створення Державного реєстру книжкових пам'яток. Постійно надає консультації колегам із різних питань бібліотечної та книгознавчої роботи, проводить експертизу книжкових видань.

Галина Іванівна – автор понад 270 публікацій книгознавчої, історико-бібліотекознавчої та бібліографічної тематики, серед яких – монографії, статті, бібліографічні покажчики, навчальні посібники, методичні рекомендації, рецензії тощо.

За сумлінну працю та високий професіоналізм Г. Ковальчук нагороджено Почесною грамотою Міністерства культури і мистецтв України, Почесною грамотою Президії НАН України і Центрального комітету Профспілки працівників НАН України, відзнакою НАН України «За підготовку наукової зміни».

Галині Іванівні притаманні принциповість, вимогливість, наполегливість, цілеспрямованість, толерантність і вираженість. Учена завжди у творчому пошуку. Нині вона працює над написанням двох

книг – «Український науковий інститут книгознавства (1922–1936)» та «Експертиза книжкових пам'яток у бібліотечних фондах».

Вітаючи шановну Галину Іванівну з ювілеєм, бажаємо їй творчого натхнення, нових наукових успіхів і досягнень, добробуту та щастя!

Від імені колективу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського **Т. Добко**

СЕНС ЖИТТЯ – БІБЛІОТЕКА

10 травня 2013 р. відзначила своє 55-ліття Галина Йосипівна Сорока – директор Київської обласної бібліотеки для юнацтва.

Народилася Галина Йосипівна на Тернопільщині, у селянській родині, взявши від своїх батьків працелюбність, завзяття та наполегливий характер.

Бібліотека ввійшла в її життя з юності, і вже близько 40 років є не просто місцем роботи, а сенсом життя.

Г. Сорока пропрацювала 24 роки бібліотекарем у рідному селі. За цей час сільська книгозбірня стала однією з кращих у Чортківській ЦБС. І зараз односельці з теплотою згадують про свого колишнього бібліотекаря.

У 2001 р. Галина Йосипівна почала працювати у Київській обласній бібліотеці для юнацтва, куди була прийнята на посаду завідувача відділу маркетингу та презентації книги. Володіючи великим обсягом професійних знань та будучи скоріше практиком, ніж теоретиком, вона швидко здобула авторитет серед колег.

У 2003 р. Г. Сороку призначили директором бібліотеки, і всю свою ініціативу, творчу енергію вона спрямувала на вдосконалення та покращення бібліотечного обслуговування юнацтва та молоді.

Завдяки життєвій мудрості, толерантності у стосунках з людьми Галині Йосипівні вдалося створити й згуртувати у книгозбірні дружній колектив. Результатом стало стабільне виконання закладом основних планових показників, ефективна методична робота, високий рівень проведення соціокультурних заходів, підвищення авторитету бібліотеки серед колег та користувачів.

Г. Сорока – висококваліфікований фахівець, якому притаманні невтомне прагнення до накопичення знань та удосконалення професійних навичок. А завдяки діловим якостям нашого керівника у приміщенні книгозбірні зроблено сучасний ремонт, усі робочі місця автоматизовано, забезпечено доступ до Інтернету.

Значних зусиль Галина Йосипівна доклала до розв'язання питання оренди приміщення Київської обласної бібліотеки для юнацтва, домігшись підписання відповідного договору. Адже, починаючи з 2003 р., бібліотеку не раз намагалися виселити з приміщення, а судові справи тривали більше чотирьох років.

За багаторічну сумлінну працю Г. Сороку відзначено почесними грамотами, подяками Міністерства культури України, Київських облдержадміністрації та обласної ради, управління культури і туризму облдержадміністрації, Київської обласної організації Профспілки працівників культури України.

Безцінний досвід, набутий Галиною Йосипівною за роки бібліотечної діяльності, органічно поєднався в ній із невичерпним природним оптимізмом. Для своїх колег вона стала незамінною людиною, яка може надати не лише фахову консультацію, а й душевну підтримку, дружню пораду. Магнетизм цієї жінки посилюється завдяки доброті та любові, котрі вона випромінює й дарує навколишнім. «Бути людиною – справжнє мистецтво», – говорить Галина Йосипівна. Тому її життя є прикладом служіння обраній професії, проявом безкорисливості, доброзичливого ставлення до людей.

Свій ювілей Г. Сорока зустрічає в розквіті творчих сил, збагачених життєвим досвідом. Сумлінною довгорічною працею, доброзичливими стосунками в колективі вона заслужила глибоку повагу колег.

Прийміть, шановна Галино Йосипівно, наші щирі вітання й найкращі побажання міцного здоров'я на довгі роки, великого людського щастя, добра, благополуччя, щасливого довголіття! Нехай Ваша життєва дорога в'ється по висхідній, нагороджує здоров'ям, щастям, радістю та всіма земними благами!

Колектив Київської обласної бібліотеки для юнацтва

Колектив Центральної міської бібліотеки для дітей ім. Ш. Кобера і В. Хоменка м. Миколаєва щиро вітає директора, заслуженого працівника культури України, лауреата Міжнародного рейтингу «Золота фортуна» Наталію Вікторівну Семілет із чудовим ювілеєм!

ШАНОВНА НАТАЛІЄ ВІКТОРІВНО!

Ми захоплюємося Вашим оптимізмом, наполегливістю, вмінням долати труднощі й добиватися бажаного результату. Ви завжди були і залишаєтеся відкритою, доброзичливою та готовою прийти на допомогу людині, до якої завжди линути люди. Для нас усіх Ви – не лише талановитий керівник, а й друг, який уміє і підтримати у важку хвилину, і щиро порадити нашим успіхам. Ми цінуємо кожне Ваше слово і кожен Вашу пораду! Ви згуртували наш колектив, у якому всі працюють із великим бажанням та чудовим настроєм.

Є поняття, які не підвладні часу: обов'язок, професіоналізм, відповідальність, прагнення до творчос-

ті. Всі вони повною мірою стосуються Вас. Саме завдяки Вам наша ЦБС не просто тримається на плаву, а й уславилася добрими справами! Тож залишайтеся такою, якою Ви були для нас усі ці роки, тією людиною, з якою хочеться йти далі, з якою хочеться працювати.

Нехай здійсняться всі Ваші грандіозні задуми, і, будьте певні, ми докладемо всіх зусиль, аби їх втілити у життя.

Від усього серця бажаємо Вам здоров'я, бадьорості, наснаги та оптимізму! Будьте такою ж креативною, творчою, енергійною та успішною жінкою, яку всі кохають і яка кохає сама!

ОФІЦІЙНІ ДОКУМЕНТИ**КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
РОЗПОРЯДЖЕННЯ****від 10 квітня 2013 р. № 257-р****Київ****Про схвалення Концепції Державної цільової національно-культурної програми
популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання на 2014–2018 роки**

1. Схвалити Концепцію Державної цільової національно-культурної програми популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання на 2014–2018 роки, що додається.

Визначити Державний комітет телебачення і радіомовлення державним замовником Програми.

2. Державному комітетові телебачення і радіомовлення разом з іншими заінтересованими центральними та місцевими органами виконавчої влади розробити і подати у шестимісячний строк Кабінетові Міністрів України проект Державної цільової національно-культурної програми популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання на 2014–2018 роки.

3. Визнати такими, що втратили чинність, розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 травня 2008 р. № 772 «Про схвалення Концепції Державної цільової програми популяризації вітчизняної книговидавничої продукції на 2009–2012 роки» (Офіційний вісник України, 2008 р., № 39, ст. 1303) та від 30 вересня 2009 р. № 1228 «Про схвалення Концепції Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 року» (Офіційний вісник України, 2009 р., № 81, ст. 2753).

Прем'єр-міністр України**М. АЗАРОВ****Інд. 70****СХВАЛЕНО**

розпорядженням Кабінету Міністрів України
від 10 квітня 2013 р. № 257-р

КОНЦЕПЦІЯ**Державної цільової національно-культурної програми
популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання на 2014–2018 роки****Визначення проблеми, на розв'язання якої спрямована Програма**

Протягом останніх десятиліть у зв'язку з об'єктивними та суб'єктивними причинами політичного, соціального та економічного характеру книга в Україні значною мірою втратила свою роль, внаслідок чого стрімко знижується рівень освіченості, культури, духовності суспільства.

За даними Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова», протягом останніх п'яти років випуск вітчизняної видавничої продукції становить близько однієї книги на рік на одну особу.

Результати аналізу розвитку видавничої галузі свідчать про наявність ряду значних проблем, які стримують розвиток книговидавництва, зокрема зниження рівня інтересу до читання, недостатній рівень державної

підтримки галузі, низька конкурентоспроможність, низький рівень попиту українців на вітчизняну видавничу продукцію, зумовлений зростанням цін на неї та зменшенням реальних доходів населення. За даними Держстату, питома вага витрат домогосподарств на задоволення культурних потреб, у тому числі придбання книг та відпочинку, за останні роки становить 2,4 відсотка.

За результатами соціологічного дослідження, проведеного підприємством «ГФК Юкрейн» за ініціативою Міжнародного фонду «Відродження» в рамках проекту «Дослідження книжкового ринку», 58 відсотків українців протягом останніх трьох місяців не придбавали книг взагалі, одну книгу купили 42 відсотки, 37 відсотків за декаду придбали одну книгу, 16 відсотків – дві, 14 відсотків – три, по 10 відсотків – чотири та п'ять, 9 відсотків – шість-десять і лише 4 відсотки – більш як десять книг. Основними причинами низького попиту на книги є нестача коштів (19 відсотків), висока вартість необхідних видань (11 відсотків), відсутність потреби в книжковій продукції взагалі (50 відсотків) та те, що книги українською мовою є менш популярними порівняно з російськомовними виданнями (38 відсотків книжок, куплених українцями протягом трьох місяців, видані українською мовою, 60 відсотків – російською, 2 відсотки – іншими мовами).

У країнах Європейського Союзу одним із шляхів розв'язання проблеми скорочення потреби у видавничій продукції та читанні є прийняття відповідних державних програм, що відповідає засадам загальноєвропейської політики. У США, Великобританії, Франції вплив держави насамперед полягає у створенні сприятливих умов для розвитку видавничої галузі, зокрема шляхом запровадження системи податкових пільг. Також слід відзначити, що в Канаді, яка перебуває під потужним конкурентним тиском з боку Великобританії, Франції, США, прийнято програму розвитку книговидавничої галузі, головною метою якої є створення сприятливих умов для видання і розповсюдження видавничої продукції канадських авторів. Зазначена програма є основним механізмом державної підтримки видавничої галузі, обсяг фінансування якої становить близько 30 млн доларів США на рік.

У зв'язку з цим у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році» зазначено про недостатній рівень підтримки на державному рівні програм популяризації культурної продукції та необхідність утвердження стратегічної ролі книги і читання.

Аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом

На сьогодні внаслідок недостатньої державної підтримки вітчизняної книговидавничої справи та популяризації читання:

знизився рівень читацької активності та читацької компетентності громадян як один з визначальних факторів розвитку особистості та досягнення нею високого соціального статусу;

у торговельній мережі представлений невеликий асортимент вітчизняної видавничої продукції, доступ громадян до книги як джерела знань та культури обмежений;

зменшилися сукупні і середні тиражі вітчизняної видавничої продукції, особливо технічної, спеціальної, наукової та навчальної літератури.

На даний час для українського суспільства характерне різке скорочення потреби у вітчизняній видавничій продукції, що призводить до суттєвого зменшення обсягів її виробництва.

Заходи з популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання не передбачені Державною цільовою національно-культурною програмою створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – XXI», затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 17 серпня 2011 р. № 956 (Офіційний вісник України, 2011 р., № 71, ст. 2672).

Розв'язання проблеми можливе шляхом розроблення і затвердження Державної цільової національно-культурної програми популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання на 2014–2018 роки (далі – Програма).

Мета Програми

Метою Програми є відродження соціальної ролі книги та читання як процесу культурного, духовного, професійного та інтелектуального збагачення людини, створення сприятливих умов для розвитку видавничої галузі та системи інформування про вітчизняну видавничу продукцію, що дасть можливість підвищити конкурентоспроможність України як європейської держави.

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів

Розв'язати проблему можливо трьома варіантами.

Перший варіант передбачає удосконалення нормативно-правової бази з питань популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання, а також створення сприятливих умов для провадження відповідної господарської діяльності. Реалізація першого варіанта ускладнюється поглибленням кризи світової економіки. Крім того, залишились невирішеним питання розвитку мережі розповсюдження вітчизняної видавничої продукції, модернізації державних поліграфічних підприємств, які спеціалізуються на її випуску.

Другий варіант передбачає здійснення на державному рівні ряду заходів, спрямованих на популяризацію вітчизняної видавничої продукції та читання, в рамках виконання регіональних планів заходів щодо створення умов для повернення поваги суспільства до книги та читання з метою всебічного розвитку особистості.

Такий варіант передбачає вплив лише на територіальні громади з урахуванням реального стану видавничих можливостей і особливостей кожного регіону.

Третій, оптимальний варіант передбачає розроблення та виконання Програми, що спрямована на створення системи інформування про вітчизняну видавничу продукцію, у тому числі із залученням засобів масової інформації, модернізацію технологічної бази видавничої галузі, проведення моніторингу ринку вітчизняної видавничої продукції. Програму необхідно виконувати на місцевому та загальнодержавному рівні.

Шляхи і способи розв'язання проблеми, строк виконання Програми

Розв'язання проблеми можливе шляхом:

розроблення методики та механізму проведення систематичного дослідження стану вітчизняного видавничого ринку і рівня популярності читання у суспільстві;

удосконалення системи проведення моніторингу читацького попиту в бібліотеках та формування на основі отриманих результатів переліку видань, випуск яких здійснюється за державним замовленням;

популяризації вітчизняної видавничої продукції в засобах масової інформації (створення циклів теле- та радіопрограм, рекламних роликів, спеціальних рубрик у друкованих засобах масової інформації);

підготовки та проведення просвітницьких кампаній, літературних конкурсів, інших заходів щодо популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання;

здійснення заходів, спрямованих на популяризацію кращих зразків літературної творчості вітчизняних і зарубіжних авторів, зокрема створення системи державних грантів для видавництва, з метою видання творів українських письменників у перекладі іноземними мовами та зарубіжних авторів – українською мовою;

використання сучасних інформаційних технологій для поширення інформації про вітчизняну видавничу продукцію, що дасть змогу збільшити чисельність читацької аудиторії;

розміщення зовнішньої реклами вітчизняної видавничої продукції;

широкого представлення вітчизняних суб'єктів видавничої справи на міжнародних книжкових виставкових заходах;

здійснення комплексу заходів, спрямованих на розвиток мережі розповсюдження вітчизняної видавничої продукції та перетворення книгарень на центри популяризації вітчизняної видавничої продукції та читання;

модернізації державних поліграфічних підприємств, які спеціалізуються на випуску видавничої продукції;

збільшення обсягів випуску видавничої продукції, зокрема кількості найменувань видань та їх тиражів;

встановлення на законодавчому рівні обмеження торговельної націнки на вітчизняну видавничу продукцію;

розроблення і здійснення комплексу заходів, спрямованих на захист вітчизняного видавничого ринку, зокрема від контрафактної продукції;

централізованого придбання літератури для поповнення фондів публічних бібліотек.

Строк виконання Програми – 2014–2018 роки.

Очікувані результати виконання Програми, визначення її ефективності

Виконання Програми дасть можливість:

розробити оптимальний механізм визначення потреби публічних бібліотек в асортименті видань, а отже, систематично поповнювати бібліотечні фонди необхідною вітчизняною видавничою продукцією;

створити належні умови для формування читацької культури, духовно-ціннісних орієнтацій та задоволення естетичних потреб, а отже, підвищення культурного, професійного та інтелектуального рівня населення;

збільшити кількість друкованих одиниць вітчизняної видавничої продукції до двох книг на одну особу на рік, а також сукупний тираж вітчизняної видавничої продукції;

підвищити попит населення на послуги бібліотек;

розробити та встановити у бібліотеках програмне забезпечення «Електронний каталог «Бібліотека»»;

забезпечити гідне представлення вітчизняної видавничої продукції за кордоном;

створити спеціалізований Інтернет-ресурс на базі Державної наукової установи «Книжкова палата України імені Івана Федорова»;

створити мережу об'єктів роздрібної торгівлі вітчизняною видавничою продукцією;

модернізувати поліграфічні підприємства, які спеціалізуються на випуску видавничої продукції;

захистити вітчизняний ринок від контрафактної видавничої продукції;

забезпечити доступність вітчизняної видавничої продукції шляхом встановлення на законодавчому рівні обмеження торговельної націнки на неї.

Оцінка фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання Програми

Фінансування Програми планується здійснювати за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством.

Обсяг видатків, необхідних для виконання Програми, визначається щороку виходячи з можливостей державного бюджету під час формування його показників.

Орієнтовний обсяг фінансування Програми становить 550,56 млн гривень, у тому числі за рахунок державного бюджету – 272,035 млн, місцевих бюджетів – 78,2 млн, інших джерел – 200,325 млн гривень.

СВІТЛИЙ ПАМ'ЯТІ ПРОФЕСОРА В. ДЕРЛЕМЕНКА

*Хто відчув насолоду від творчості,
для того всі інші насолоди вже не існують.*

А. Чехов

1 січня 2013 р. у розквіті творчих можливостей і талантів пішов з життя один із кращих вітчизняних вчених у галузі інформаційно-бібліотечного супроводження агропромислового виробництва, завідувач відділу науково-методичної роботи і реферування Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України, доктор педагогічних наук, професор Віталій Володимирович Дерлеменко.

Це, безперечно, величезна втрата для нашого колективу, якому він віддав майже сімнадцять років свого творчого життя. Можна стверджувати, що всі перемоги бібліотеки і, головне, її наукові здобутки у новому тисячолітті тією чи іншою мірою пов'язані з іменем цього вченого. Завдяки високому професіоналізму, інтелігентності, високим людським моральним якостям В. Дерлеменку вдалося створити навколо себе неповторну ауру необхідності у праці бібліотекаря для потреб молодого, надзвичайно політизованого українського суспільства й особливо в умовах реформування всіх складових економіки держави і чіткого відходження від системи духовних цінностей радянської доби, в яких він сформувався як непересічна особистість.

Життєвий і творчий шлях Віталія Володимировича є типовим для небайдужих, які піднялися власним талантом у часи партійного керівництва державою, а також нетиповим для тих, котрі не тільки все зберегли з тих часів, а й примножили по-чеховськи з «насолодою» для держави Україна.

Народився В. Дерлеменко 11 лютого 1944 р. у Ленінграді. Закінчив Київський державний педагогічний інститут іноземних мов (1970) за спеціальністю «викладач англійської і іспанської мов», а також Київський державний інститут культури ім. О. Є. Корнійчука (1980) за спеціальністю «бібліотекознавство і бібліографія».

У 1994 р. у Московському державному університеті культури захистив кандидатську дисертацію на тему: «Зарубіжні бібліографічні бази даних з питань сільського господарства і можливості їх використання в Україні», а в 2005 р., у Харківській державній академії культури, – докторську дисертацію «Система розповсюдження сільськогосподарської науково-тех-

нічної інформації: створення вітчизняної концептуальної моделі».

Працював завідувачем сектору сільськогосподарської літератури, головним методистом науково-методичного відділу Державної республіканської бібліотеки УРСР (1971–1979), провідним інспектором відділу бібліотек Міністерства культури УРСР (1979–1982), завідувачем науково-методичного відділу Державної республіканської бібліотеки для юнацтва (1983–1989), довідково-інформаційного відділу Центральної наукової сільськогосподарської бібліотеки УААН (1989–1994) та старшим науковим співробітником відділення інформатизації агропромислового комплексу України Інституту аграрної економіки (1994–2001). З 2001-го по 2008 р. працював заступником директора з наукової роботи ННСГБ НААН.

В. Дерлеменко – автор понад 160 наукових праць – монографій, брошур, методичних рекомендацій, статей. Напрямами його наукових досліджень були: інформатизація агропромислового комплексу; шляхи та механізми формування систем надання науково-консультаційних та інформаційних послуг в агропромисловому виробництві; вивчення історичного аспекту розвитку процесу поширення сільськогосподарських науково-технічних знань та інформації як в Україні, так і за її межами, історії аграрної науки та освіти. В. Дерлеменко – співавтор концепцій розвитку ННСГБ НААН та сільськогосподарських бібліотек України, а також розвитку інформаційно-бібліотечної справи в країні та законопроект «Про концепцію інформаційно-бібліотечної справи в Україні», прийнятого профільним комітетом Верховної Ради.

Віталій Володимирович керував підготовкою аспірантів, викладав на постійно діючих курсах підвищення кваліфікації інформаційно-бібліотечних працівників аграрного профілю, а також, за сумісництвом, був професором кафедри історії та культури України ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Ініціював створення й був обраний ученим секретарем Всеукраїнської спілки інформаційних фахівців АПК. Нагороджений Почесною грамотою Кабінету Міністрів України (2006), трудовою

відзнакою «Знак пошани» Міністерства аграрної політики України, Почесною відзнакою НААН (2008). Віталію Володимировичу було присвоєно почесне звання «Відмінник освіти України» (2012).

Наукові праці В. Дерлеменка увібрали все найкраще, що було зроблено нашою бібліотекою за його

участю в останні роки. Маємо великі сподівання, що вони збережуть надовго пам'ять про справжнього ПРОФЕСОРА своєї справи – Віталія Володимировича Дерлеменка. Бо не випадково вважається, що «людина живе, поки ми про неї пам'ятаємо!»

СВІТЛИЙ ПАМ'ЯТІ ЛІЛІ ОЛЕКСАНДРІВНИ ЗІНЧЕНКО

27 квітня 2013 р. після тяжкої тривалої хвороби на 57-му році відійшла у вічність заслужений працівник культури України, бібліотекар за фахом і покликанням Лілія Олександрівна Зінченко.

Лілія Олександрівна народилася 7 жовтня 1956 р. у м. Добринка (Липецька обл., Російська Федерація), у сім'ї інтелігентів. Її батько був доктором медичних наук, професором, мати – викладачем кафедри бібліографознавства та інформаційних ресурсів факультету бібліотечно-інформаційних систем Київського державного інституту культури ім. О. Є. Корнійчука (нині – Київський національний університет культури і мистецтв).

Лілія Олександрівна обрала мамину стежу й у 1978 р. закінчила КДІК ім. О. Є. Корнійчука за спеціальністю «бібліотекар-бібліограф» та Київський суспільний інститут патентознавства.

Л. Зінченко 23 роки свого життя присвятила Національній науковій сільськогосподарській бібліотеці НААН України, до якої прийшла працювати в 1986 р. на посаду старшого методиста (1986–1989). Згодом стала головним бібліотекарем науково-методичного відділу (1989–1993). У 1993-му очолила відділ депозитарного зберігання літератури, з 1998-го по 2009 р. завідувала відділом збереження наукових фондів Центру документного забезпечення та збереження наукових фондів ННСГБ НААН.

Лілія Олександрівна завжди була уважною до людей, компетентною, чесною і принциповою, ініціативною та наполегливою у виконанні своїх функціональних обов'язків. Завдяки високому професіоналізму та шанобливому ставленню до підлеглих вона стала хорошим наставником для багатьох молодих фахівців, а чуйність і доброта допомогли здобути їй повагу й любов у колективі, і головне – читачів.

Великий внесок зробила Лілія Олександрівна і в розвиток галузевої бібліотечної справи в роки незалежності, в розробку теорії, історії, методики і практики організації науково-дослідної та науково-бібліографічної роботи, нових підходів до інформаційно-бібліотечного супроводу наукового забезпечення

агропромислового виробництва, що знайшло своє відображення у більш як 20 наукових публікаціях, з-поміж яких 8 спеціальних галузевих науково-бібліографічних видань, 5 унікальних науково-допоміжних бібліографічних покажчиків «Українська сільськогосподарська книга з фондів ДНСГБ УААН». Усі вони отримали високу оцінку фахівців і стали основою для створення національної української сільськогосподарської бібліографії.

За безпосередньої участі Л. Зінченко було проведено роботу в межах виконання наукових тем: «Оптимізація формування, збереження та використання бібліотечно-інформаційних ресурсів аграрної науки», «Наукові основи моніторингу інформаційного забезпечення аграрної науки України в умовах реформування АПК», «Наукові основи ефективного функціонування єдиної системи інформаційно-бібліографічного забезпечення науковців та фахівців агропромислового комплексу України», «Розроблення і створення Національного електронного банку даних рідкісних друкованих видань і стародруків на основі вивчення видового і кількісного складу книжкових колекцій сільськогосподарських бібліотек України».

За багаторічну плідну наукову діяльність Л. Зінченко було відзначено Подякою (2004) і Почесною грамотою Київського міського голови (2005), Почесними грамотами Української академії аграрних наук (2005) та Кабінету Міністрів України (2006), трудовою відзнакою «Знак Пошани» Міністерства аграрної політики України (2006). У 2007 р. Указом Президента України Лілії Олександрівні було присвоєно звання заслуженого працівника культури України.

Світла пам'ять про Лілію Олександрівну Зінченко, людину широї та широкої душі, назавжди збережеться в серцях тих, хто знав і працював з нею.

Колектив ННСГБ НААН глибоко сумує з приводу передчасної смерті Лілії Олександрівни та висловлює щире співчуття її рідним і близьким.

Від імені колективу

В. Вергунов, директор ННСГБ НААН, член-кореспондент НААН, іноземний член РАСГН